

Visit

Dwarkadheeshvastu.com

For

FREE Vastu Consultancy, Music, Epics, Devotional Videos
Educational Books, Educational Videos, Wallpapers

*****

All Music is also available in **CD** format. **CD Cover** can also be print with your Firm Name

*****

We also provide this whole Music and Data in **PENDRIVE** and **EXTERNAL HARD DISK**.

Contact : Ankit Mishra (+91-8010381364, dwarkadheeshvastu@gmail.com)

* * * *

EKODDISHT PARVAN EK PARVAN SHRADDH VIDHI (Nepali)

* * * *

के—के चाहिन्छ बाजे?

एः; कुचो, कच्ची भुईं भए लिप्पका लागि गाईको गोबर, पक्की भुईं भए धुनका लागि चोख्रो पानी अनि कुश निकै; एकोद्विष्टमा भए दुइटा सिधा छः, ओटा दुना; पार्वण भए पाँचोटा सिधा, बाईस ओटा दुना; एकपार्वण भए तीनोटा सिधा, दुइटा ब्राह्मण अनि दुना, टाकन—टुकनको लागि धूप—कुश, कातेका बत्ती—पान—जनै, वस्त्र—घिउ—मह—जल—वेदी बनाउन शुद्ध माटो वा बालुवा, पिण्ड पकाउन गाईको काँचो दूध, पिण्डमा चढाउन गाईको काँचो दूध, पिण्ड पकाउन स्टील वा फलाम बाहेकको भाँडो, नैवेद्यहरू, कपूर, भेटी, दक्षिणा—कुशासन—कम्बलासन—कर्मपात्रो बनाउन तामाको थाली, तर्पण दिन तामाको कुनै थाली; जौ, तिल, केशरीको पहेंलो चन्दन, चन्दन मुछिएको पहेंला अक्षता, सेता फूल, दीयो राख्ने—ब्राह्मण थाप्ने चार्कुनेमा चामल, अर्घौतो यति ठीक पार्नुहोला। सके ब्राह्मण—भोजनका लागि खीर वा मिठाई, नसके सिधै दिए पनि हुन्छ॥

पार्वणबारे परिचय

पार्वणमा पितृपक्षका तीन र मातृपक्षका तीन गरी जम्मा छः ओटा पितृलाई पिण्ड दिने विधान पुस्तकमा छ, तर व्यवहारमा तर्पण दिने क्रममा “महालयविधौ तीर्थे तथा तर्पणे” भनेकोले तर्पण दिइएका अरू पितृलाई विना ब्राह्मण, विना सिधा पिण्ड मात्र दिने चलन चलाएका छन्।

विशेष—

एकोद्दिष्टमा— चारोटा पवित्र, ब्राह्मोटा मोटक, दुइटा सिधा, छःओटा दुना ॥

पार्वणमा — सातोटा पवित्र, पाँचवटा सिधा, तर्पण गरिएका समस्त पितृहरूको दोब्बर—भन्दा सत्रोटा बेसी मोटक, पच्चीसओटा दुना, कर्मपात्र बनाउन दुइटा तामाका थाली, कुशे ब्राह्मण चार (विश्वेदेव दुई र पितृ दुई)।

एकपार्वणमा विशेष — एकपार्वणमा तीनोटा पिण्ड चाहिन्छ। यौटा विश्वेदेव र यौटा पितृब्राह्मण गरी जम्मा दुइटा कुशे ब्राह्मण थापिन्छन् । दीयो, दुना, कुश, मोटक, पवित्र आदि एकोद्दिष्टमा जति नै चाहिन्छ । दुइटा कर्मपात्र, तीनोटा सिधा, तीनोटा पिण्ड चाहिन्छ । बाँकी एकोद्दिष्टमा जस्तै हो ॥

उहिले विश्वेदेव ब्राह्मण (कुशेबाहुन) पितृपक्षका तीन र मातृपक्षका तीन गरी जम्मा छः ओटा चाहिन्थ्यो, अनि पितृब्राह्मण पनि त्यसै गरी छः ओटा चाहिन्थ्यो र जम्मा बाह्र ओटा कुशेबाहुन थापिन्थ्यो र साढे तीन हात अग्लो मान्छेको मूठीले सग्ला चामलका छपत्र—छपत्र मूठीका प्रत्येक सिधा सोही अनुसारको परिकार भरिएको भूस्वामीलाई सहित तेह्र ओटा सिधा चाहिन्थ्यो।

पछि देशमा म्लेच्छहरूको दङ्गे शासन चलेपछि त्यस आपत्कालमा पितृ—मातृ दुवै पक्षका वसु—वसुलाई एक, रुद्र—रुद्रलाई एक र आदित्य—आदित्यलाई एक गरी जम्मा तीनोटा विश्वे ब्राह्मण र, त्यसै गरी पितृ—ब्राह्मण पनि तीनोटै गरी जम्मा छः बाहुन र सोह्र—सोह्रमूठे (दुइमाना) (अनाध्यात्मिका असुराः) चामलको परिकार—सहितको सातोटा सिधाको चलन चल्यो।

तीर्थश्राद्धमा — कुश, कर्मपात्र र पितृसंख्याको दोब्बरभन्दा चार/पाँच ज्यादा मोटक, कुशका दुक्रा, पिण्ड दिने वेदी बनाउन बालु, पिण्डका लागि जौको पीठो, मह—तिल—जल—जौ—जनै।

तीर्थश्राद्धमा बत्ती बालुपुर्दैन, ब्राह्मण थाप्पुपुर्दैन, सिधा चाहिन्न, अवननेजनको (मोटक)को माथि क्रमैले पिण्ड दिएर, फेरि पिण्डमाथि क्रमैले पिण्डप्रत्यवनेजन दिइसके—पछि, तिनै प्रत्यवनेजनमाथि क्रमैले तर्पण दिनुपर्छ पितृहरूलाई ॥

श्राद्धभूमि—शोधनं पात्रासादनं च

वरिपरिको भूमिसहित श्राद्धभूमिलाई बढारकुडार पारेर सफा पारी, कच्ची भूईँ भए गाईको गोबरले लिपेर, पक्की भूईँ भए पवित्र पानीले पखालेर ओभाउन दिनू र श्राद्धकर्ता श्राद्धभूमिको उत्तरपट्टि दक्षिण मुख गरेर कुशासनमा बस्नू र जनै फेर्नू । अनि आफ्नू अगाडि पिण्ड दिने वेदी

त्यसपछि व्यापारी सरकारको शोषक शासन चलेपछि, पितृपक्षलाई एक र मातृपक्षलाई एक गरी जम्मा दुइटा विष्टेदेव ब्राह्मण र त्यस्तै गरी दुइटा पितृब्राह्मण गरी जम्मा चार ब्राह्मण थापी बाह्रमूठे चामलको पाँचोटा सिधा दिन थाले, जो अझैसम्म चालू छ।

अब अचेल त साम्यवादीको उत्तरी आँधी र पूँजीवादीको दक्षिणी आँधीको जुधाइले उठेको भुमरीमा फसेर रुमलिएकाहरूले दुवै पितृपक्षलाई एक विष्टे ब्राह्मण र दुवै मातृपक्षलाई एक पितृ—ब्राह्मण गरी जम्मा दुई कुरोबाहुन र आठ—आठमूठे तीन सिधा दान गर्न थालेका छन् रे।

बनाउन ठाउँ राखेर आफ्नू दायाँपटि आचमन गर्न आचमनी—सहित पञ्चपात्रमा जल राख्नु र त्यसको दक्षिणपटि चढाउने जल पञ्चपात्रमा आचमनी—सहित राख्नु । आफ्नू बायाँपटि कर्मपात्र बनाउन तामाको थाली राख्नु, अनि दुना — दुनामा चढाउन केशरीको चन्दन, केशरी मिलाएको पहेँला अक्षेता, अनि चार्कुनेमा चढाउने सेता फूल, अनि यौटा दुनामा केही तिल र अर्को दुनामा केही—केही जौ राख्नु । अनि आफ्नू सामु पिण्ड दिने वेदीको दक्षिण चार्कुनेमा एक माना चामल भरेर त्यसमाथि घिउमा भिजाएको बत्ती केही घिसहित आफूपट्टि फर्काएर राख्नु अनि एक कुरेत लामा तीनौटा दहा कुशका टुक्राले बनाएको कुशको ब्राह्मणलाई चारकुनेमा भरिएको एक माना चामलमाथि आफूपट्टि फर्काएर ठाडो पारी राख्नु, त्यसका बाद कुनै पात्रमा अर्घौँतो राख्नु । पुरेत बाजेलाई बस्न कुशेबाहुनको बाहिर कम्बलासन बिछ्याउनु र बसाउनु, अनि श्राद्धकर्ताले आचमन गरेर तीन टुक्रा कुश—जौ—तिल—जल दाहिने हत्केलामा समाएर

यस्तै हो भने त्यही तीनसिधे परमेदुवा श्राद्ध पनि परलोक गएर सुखी स्वर्गलोक र दुखी नर्कलोक दुवै लोकलाई मिलाई यौटै साम्यलोक बनाई लाख खर्ब गुणै लाख खर्ब मृतात्माहरूलाई अति सुख—दुःख रहित पारी समानरूपमा राख्न सक्ने, अनि आसुरी शक्तिका कट्टर विरोधी, असुरहरूका प्रबल शत्रु, धर्मका पक्षपाती, अधर्मका घोरघाती, गाई तथा ब्रह्मवित् ब्राह्मणका परमभक्त श्रीविष्णुका शक्तिशाली मन्त्रहरूले भरिएको वेदका पवित्र मन्त्रहरूको ध्वनि सुन्न र वैदिक धर्मका कर्म हेर्न असाध्यै डराउने माओ पहिल्यै आफ्ना भाडेदूतहरू लगाई सन् दुई हजार छः सम्ममा वैदिक धर्म संस्कृति नशाई कथंकदाचित् सात सालतिर नेपाल भ्रमण गर्न आउनुभयो भने श्राद्ध—प्राद्ध चाड—पर्व

श्राद्धाङ्ग तर्पण गर्नका लागि संकल्प गर्नु। अनि आफ्नू अगाडि तामाको थाली राखेर त्यसैमा पूर्वमुख गरी देवर्षि—मनुष्य—दिव्यपितृ र आफ्ना पितृलाई खगौतोले वा अर्घौतोले तर्पण दिनु। अनि दीयो बालेर दीयोलाई पूर्व फर्केको ठानी पूजा गरी, आफू दक्खिनै फर्केको भए पनि कुशे ब्राह्मणलाई पूर्व फर्केको ठानी कुशेब्राह्मणलाई निम्त्याएर उनलाई श्राद्धभूमिमा बसाएको गराउन छोडिदिनु र कर्मपात्र बनाउनु ॥

कर्मपात्रको सामग्री — अघि राखेको कर्मपात्रको थालीमा चारोटा पवित्र राख्नु, अनि बाह्र ओटा मोटक राख्नु, कुशका दुक्राहरू राख्नु, दुइटा मोटकका औंठी राख्नु, अनि प्रशस्तै जल राख्नु, अनि तिल हाल्नु, चन्दन हाल्नु, अछेता हाल्नु, फूलहरू हाल्नु, अनि मोटकको औंठी लाउनु र श्राद्ध गर्न थाल्नु ॥ इति ॥

सबै लोप हुनेछ र पछि—पछि साठी वर्ष उमेर पुगेकालाई तुरुन्त साम्यलोक पठाई, विष्णुलाई भूभार हर्न र धर्म रक्षा गर्न अवतार लिनु नपर्ने गराई, बचेका भूर्ख अल्मारेहरूलाई दास बनाई कतैबाट कहिल्यै उम्कनै गराउने गरी जन्मजन्मान्तरसम्म कामकाममा जोल्पेजोले पारी कमारा बनाउनेछन्। राणाशासनपछि बाहुनहरूले आफ्नू धर्म व्याप्तै नछोड्नुभएको भए वैदिक देशभित्र पाप पस्नै सक्ने थिएन। तर अझै पनि समलेर तपाईले कसैको उलामालामा नलागी आफ्नू वैदिक धर्म छाड्नुभएन भने लामो हिमालय र लामो विन्ध्याचलको बीचको, आफ्ना भक्तहरूको मात्रै रक्षा गर्ने विष्णुरक्षित पुण्य भूमिमा आमुसी शक्तिको ढाल गलन सक्नेछैन। किनकि — जब—जब होई धर्म को हानि, तब तब आसुर जागहुँ जानि॥

॥ श्रीः ॥

अथ श्राद्धविधिः

तत्रादौ तर्पणम्—

तर्पणसंकल्पः— कृतनित्यक्रियः, आचम्य कुशयवतिलजलान्यादाय, हरिः ॐ तत्सत्
 ३, ॐ विष्णुः ३ श्रीमद्भगवतो महापुरुषस्य विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्य
 सकलजगत्सृष्टिकारिणो ब्रह्मणो द्वितीयपरार्धे श्रीश्वेतवाराहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे
 अष्टाविंशतितमे युगे सत्यत्रेताद्वापरान्ते कलियुगे कलियुगस्य प्रथमचरणे भारतवर्षे
 जम्बूद्वीपे भरतखण्डे आर्यावर्तान्तर्गतेऽमुकनाम—पुण्यक्षेत्रे षष्टिसंवत्सराणां मध्ये
 अमुकनामसंवत्सरे अमुकायने अमुकऋतौ अमुकमासे अमुकपक्षे अमुकतिथौ अमुकवासरे
 अमुकराशिस्थिते श्रीसूर्ये अमुकराशिस्थिते चन्द्रमसि अमुकराशिस्थिते देवगुरौ अन्येषु
 ग्रहेषु यथायथा—राशिस्थितेषु सत्सु एवं ग्रहगणविशेषेण विशिष्टाम् अद्येह

अमुकगोत्रोऽमुकशर्माऽहं मम नित्यकर्माङ्गत्वेन (एकोद्दिष्टश्राद्धाङ्गत्वेन, पार्वणश्राद्धाङ्गत्वेन वा) श्रीमत्परमेश्वरप्रीतये देवर्षीणां मनुष्याणां दिव्यपितॄणां स्वपितॄणां च तर्पणं करिष्ये इति सङ्कल्प्य—^१

उपवीती प्राङ्मुखः कुशपाणिर्देवतीर्थवर्तिना यवकुशोदकेन—ॐ विश्वान् देवान् आवाहयिष्ये, ॐ आवाहय प्रतिवचनम्। आवाह्य तर्पयेत्—ॐ विश्वेदेवासऽआगतशृणुतामऽहम् हवम। एदं बर्हिर्निषीदत॥ ॐ विश्वेदेवाः शृणुतेमहं हवम्मेयेऽअन्तरिक्षेयऽ उपद्यविष्ठ। येऽअग्निजिह्वाऽउतवायजत्राऽआसद्यास्मिन्बर्हिषिमादयध्वम्॥ ॐ भूर्भुवः स्वः, ब्रह्मादयो देवा इहाऽऽगच्छन्तु, इह तिष्ठन्तु, गृह्णन्त्वेताञ्जलाञ्जलीन्॥^२

१. नित्यक्रिया सकेर आचमन गरी जौ, तिल, कुश लिएर संकल्प गर्नू।

२. पूर्व फर्केर देवतीर्थले जौ र कुश लिई माथिका दुई मन्त्र पढी विश्वेदेवको आवाहन गर्नू ।

ॐ ब्रह्मा तृप्यताम् । ॐ विष्णुस्तृ० । ॐ रुद्रस्तृ० । ॐ प्रजापतिस्तृ० ।
 ॐ देवास्तृप्यन्ताम् । ॐ छन्दांसि तृ० । ॐ वेदास्तृ० । ॐ ऋषयस्तृ० । ॐ पुराणाचार्यास्तृ० ।
 ॐ मन्थर्वास्तृ० । ॐ इतराचार्यास्तृ० । ॐ संवत्सर सावयवस्तृप्यताम् । ॐ देव्यस्तृप्यन्ताम् ।
 ॐ अप्सरसस्तृ० । ॐ देवानुगास्तृ० । ॐ नागास्तृ० । ॐ सागरास्तृ० ।
 ॐ पर्वतास्तृ० । ॐ सरितस्तृ० । ॐ मनुष्यास्तृ० । ॐ यक्षास्तृ० । ॐ रक्षांसि तृ० ।
 ॐ पिशाचास्तृ० । ॐ सुपर्णास्तृ० । ॐ भूतानि तृ० । ॐ पशवस्तृ० । ॐ
 वनस्पतयस्तृ० । ॐ ओषधयस्तृ० । ॐ भूतग्रामचतुर्विधस्तृप्यताम् । ॐ
 मरीचिस्तृप्यताम् । ॐ अत्रिस्तृ० । ॐ अङ्गिरास्तृ० । ॐ पुलस्त्यस्तृ० । ॐ पुलहस्तृ० ।
 ॐ क्रतुस्तृ० । ॐ प्रचेतास्तृ० । ॐ वशिष्ठस्तृ० । ॐ भृगुस्तृ० । ॐ नारदस्तृ० ।
 ततः कण्ठे सूत्रं कृत्वा निवीती उदङ्मुखः कायतीर्थवर्तिना सकुशोदकेनाञ्जलौ

३. ॐ नारदस्तृप्यताम् सम्म पठेर अर्घको जल—फूल सबै थालीमा खन्याइदिनू ।

तिरश्चः कुशान् कृत्वा मनुष्याँस्तर्पयेत् । ॐ भूर्भुवः स्वः सनकादयः सप्त मनुष्या
इहाऽऽगच्छन्तिह तिष्ठन्तु गृह्णन्त्वेताज्जलाज्जलीन् — द्वौ द्वौ अज्जली दद्यात् ।

ॐ सनकस्तृप्यताम् २ । ॐ सनन्दनस्तृ० २ । ॐ सनातनस्तृ० २ । ॐ कपिलस्तृ० २ ।

ॐ आसुरिस्तृ० २ । ॐ बेटुस्तृ० २ । ॐ पञ्चशिखस्तृ० २ ।^१

ततोऽपसव्येन प्राचीनावीती दक्षिणाभिमुखः पातितवामजानुर्मोटितकुशतिलाज्जलित्रयेण
पितृतीर्थेन खड्गपात्रेण च दिव्यपितृनावाह्य तर्पयेत्— ॐ उशन्तस्त्वानिधीमह्युशन्तः
समिधीमहि । उशन्नुशतऽआवहपितृन्हविषेऽअत्तवे ॥ ॐ आयन्तु नः पितरः सोम्यासोग्निष्वात्ताः
पथिभिर्देवयानैः । अस्मिँयज्ञेस्वधयामदन्तोधिब्रुवन्तु तेवन्त्वस्मान् ॥ ॐ कव्यवाडनलादयो
दिव्यपितर इहाऽऽगच्छन्तु, इह तिष्ठन्तु गृह्णन्त्वेताज्जलाज्जलीन्—आवाह्य तिलमिश्रान्

४. जनै माला जस्तो पारेर लगाऊनू र कायतीर्थले तिल—कुश—जल लिई सनकादिलाई दुइ—दुइ
अंजलि जल दिनू ।

त्रीन् त्रीन् अञ्जलीन् दद्यात् ॥^५

ॐ कव्यवाडनलस्तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधा नमः ३। ॐ सोमस्तु० ३।
 ॐ यमस्तु० ३। ॐ अर्यमास्तु० ३। ॐ अग्निष्वात्तास्तृप्यन्तामिदं तिलोदकं तेभ्यः
 स्वधा नमः ३। ॐ सोमपास्तु० ३। ॐ बर्हिषदस्तु० ३। ॐ यमाय नमः ३।
 ॐ धर्मराजाय नमः ३। ॐ मृत्यवे नमः ३। ॐ अन्तकाय नमः ३। ॐ वैवस्वताय नमः
 ३। ॐ कालाय० ३। ॐ सर्वभूतक्षयाय० ३। ॐ औदुम्बराय० ३। ॐ दध्नाय० ३।
 ॐ नीलाय० ३। ॐ परमेष्ठिने० ३। ॐ वृकोदराय० ३। ॐ चित्राय० ३।
 ॐ चित्रगुप्ताय० ३।^६

ततः आगच्छन्तु मे पितर इमान् गृहणन्त्वपोऽञ्जलीन् — पितृनावाह्य तर्पयेत् ।

५. अब अग्रसव्य भएर दक्षिणतिर फर्किई बायाँ घुँडा मोरेर तिल, जल, मोटक लिई पितृतीर्थले खइग पात्रले दिव्य— पितृहरूको आवाहन गरेर माधिका दुई मन्त्र पढी दुइ-दुइ अंजलि जल दिनु ।

६. अब कव्यवाडनलदेखि ॐ चित्रगुप्तायसम्म पढेर तीन तीन अंजलि दिनु ।

ॐ उदीरतामवरऽउत्परासऽउन्मध्यमापितरः सोम्यासः॥ असूँय्यऽईयुरवृकाऽ ऋतज्ञा—
स्तेनोवन्तुपितरोहवेषु ॥ ॐ अद्येहामुकगोत्रोऽस्मत्पिताऽमुकशर्मा वसुस्वरूपस्तृप्यतामिदं
तिलोदकं तस्मै स्वधा । प्रथमाञ्जलिं पित्रे दद्यात् ।^{१५}

ॐ अङ्गिरसोनः पितरोनवग्वाऽअथर्वाणोभृगवः सोम्यासः । तेषां व्ययः
सुमतौयज्ञियानामपिभद्रेसौमनसे स्याम॥ पूर्ववद् द्वितीयाञ्जलिं पित्रे दद्यात् ।^{१६}

ॐ आयन्तु नः पितरः सोम्यासोऽग्निष्वात्ताः पथिभिर्देवयानैः । अस्मिन् यज्ञे
स्वधयामदन्तोधिब्रुवन्तुतेवन्त्वस्मान् । पूर्ववत् तृतीयाऽञ्जलिं पित्रे दद्यात् ।^{१७}

ॐ ऊर्जं वहन्तीरमृतं घृतम्पयः कीलालं परिस्रुतम् । स्वधास्थतर्पयतमे पितॄन् ॥

७. ॐ आगच्छन्तु०, ॐ उदीरता० र संकल्प पढी पितालाई प्रथम अंजलि दिनु ।

८. अब अंगिरसोनः० यो मन्त्र मूल अनुसार पढी संकल्प गरेर पितालाई दोस्रो अंजलि दिनु ।

९. अब ॐ आयन्तु नः० मन्त्र पढी संकल्प पहिले जस्तै गरी पितालाई तेस्रो अंजलि दिनु ।

ॐ अघेहामुकगोत्रोऽस्मत्पितामहोऽमुकशर्मा रुद्रस्वरूपस्तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधा। पितामहाय प्रथमाञ्जलिं दद्यात् ।^{१०}

ॐ पितृभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधा नमः पितामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधा नमः प्रपितामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधा नमः । अक्षन् पितरोमीमदन्तपितरोतीतृपन्तपितरः पितरः शुन्धध्वम्॥ पितामहाय पूर्ववद् द्वितीयाञ्जलिं दद्यात् ।^{११}

ॐ येचेहपितरोयेचनेहयाँश्चाविद्ययाँऽउचनप्रविद्य । त्वं व्वेत्थयतितेजातवेदः स्वधाभिर्यज्ञः सुकृतञ्जुषस्व ॥ पितामहाय पूर्ववत्तृतीयाञ्जलिं दद्यात् ।^{१२}

ॐ मधुव्वाताऽऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीर्नःसन्त्वोषधीः ॥

१०. ॐ ऊर्ज्जवहन्ती० मन्त्र र संकल्प पढ़ी पितामहलाई प्रथम अंजलि दिनू ।

११. ॐ पितृभ्यः स्वधायिभ्यः० मूल अनुसार यो मन्त्र पढेर पितामहलाई दोस्रो अंजलि दिनू ।

१२. ॐ येचेह पितरो० मूल अनुसार यो मन्त्र र संकल्प पढेर पितामहलाई तेस्रो अंजलि दिनू ।

ॐ अद्येहाऽमुकगोत्रोऽस्मत्प्रपितामहोऽमुकशर्मा आदित्यस्वरूपस्तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधा । प्रपितामहाय प्रथमाञ्जलिं दद्यात् ।^{१३}

ॐ मधुनक्तमुतोषसोमधुमत्पार्थिवः रजः । मधुघ्नौरस्तु नः पिता । प्रपितामहाय पूर्ववद् द्वितीयाञ्जलिं दद्यात् ।^{१४}

ॐ मधुमान्नोव्वनस्पतिर्मधुमाँऽ ॥ अस्तु सूर्यः ॥ माध्वीर्गावो भवन्तु नः । प्रपितामहाय पूर्ववत् तृतीयाञ्जलिं दद्यात् ।^{१५}

आमावाजस्यप्रसवोजगम्यादेमेद्यावापृथिवीविश्वरूपे । आमागन्ताम्पितरामातराचा—
मासोमोऽमृतत्वेन गम्यात् ॥ ॐ अद्येहाऽमुकगोत्रोऽस्मन्माताऽमुकीदेवी वसुस्वरूपा,

१३. ॐ मधुव्वाता० यो मन्त्र पढेर संकल्प पढी प्रपितामहलाई प्रथम अंजलि दिनू ।

१४. ॐ मधुनक्त० यो मन्त्र र पूर्ववत् संकल्प पढी प्रपितामहलाई द्वितीय अंजलि दिनू ।

१५. ॐ मधुमान्नो० यो मन्त्र र संकल्प पढी प्रपितामहलाई तेस्रो अंजलि दिनू ।

तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्यै स्वधा—त्रिः।^{१६}

ॐ आमावाजस्य प्रसवो जगम्या देमेद्यावापृथिवीविश्वरूपे ॥ ॐ अद्येहाऽमुक—
गोत्राऽस्मत्पितामही अमुकीदेवी रुद्रस्वरूपा तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्यै स्वधा— त्रिः ।^{१७}

ॐ आमावाजस्य प्रसवोजगम्यादेमे द्यावापृथिवीविश्वरूपे ॥ ॐ अद्येहाऽमुकगोत्राऽ—
स्मत्प्रपितामही अमुकीदेवी आदित्यस्वरूपा तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्यै स्वधा—त्रिः ।

ॐ नमो वः पितरोरसायनमो वः पितरोशोषायनमो वः पितरोजीवायनमो वः पितरः
स्वधायै नमो वः पितरोधोराय नमो वः पितरोमन्यवेनमो वः पितरः पितरोनमोवोगृहान्नः
पितरोदत्तसतोवः पितरोदेष्मै तद्वः पितरो व्यासः ॥ ॐ अद्येहाऽमुकगोत्रोऽस्मन्मातामहोऽमुकशर्मा

१६. ॐ आमावाजस्य० यो मन्त्र र संकल्प पढी आमालाई यही मन्त्रले प्रथम, द्वितीय र तृतीय अंजलि
दिनू ।

१७. ॐ आमावाजस्य० मन्त्र र संकल्प पढी पितामहीलाई माथिकै क्रमले प्रथम, द्वितीय, तृतीय अंजलि
दिनू ।

वसुस्वरूपस्तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधा । प्रथमाञ्जलिं मातामहाय दद्यात् १८

ॐ नमो वः० इति मन्त्रेण पूर्ववद् द्वितीयतृतीयाञ्जली मातामहाय दद्यात् ।

ॐ नमोः वः० इति मन्त्रेण ॐ अद्येहाऽमुकगोत्रोऽस्मत्प्रमातामहोऽमुकशर्मा रुद्रस्वरूपस्तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधा । प्रमातामहाय प्रथम—द्वितीय— तृतीयाञ्जलीन् दद्यात् ।

ॐ नमो वः० इति मन्त्रेण अद्येहाऽमुकगोत्रोऽस्मद्वृद्धप्रमातामहोऽमुकशर्मा आदित्यस्वरूपस्तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधा । वृद्धप्रमातामहाय प्रथम—द्वितीयतृतीयाञ्जलीन् दद्यात् १९

ॐ आमागन्ताम्पितराचामासोमोऽमृतत्वेन गम्यात् ॥ ॐ अद्येहाऽमुकगोत्रास्मन्मातामही

१८. ॐ नमो वः पितरो० यो मन्त्र र संकल्प पढेर मातामहलाई प्रथम अंजलि दिनु ।

१९. ॐ नमो वः ० मन्त्र पढेर संकल्प गरी प्रमातामह र वृद्धप्रमातामहलाई पनि प्रथम, द्वितीय र तृतीय अंजलि जल दिनु ।

अमुकीदेवी वसुस्वरूपा तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्यै स्वधा— त्रिः।

ॐ आमागन्ताम्पितरामातरा चामासोमोऽमृतत्वेन गम्यात् ॥ ॐ अद्येहामुकगोत्राऽस्मत्प्रमातामही अमुकीदेवी रुद्रस्वरूपा तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्यै स्वधा—त्रिः ।

ॐ आमागन्ताम्पितरामातराचामासोमोऽमृतत्वेन गम्यात् ॥ ॐ अद्येहाऽमुकगोत्राऽस्मद्वृद्धप्रमातामही अमुकीदेवी आदित्यस्वरूपा तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्यै स्वधा— त्रिः । ततः क्रमेण ज्येष्ठकनिष्ठादीन् सपत्नीकांश्च तर्पयेत् ।^{१०}

ताताम्ब—त्रितयं सपत्नजननी मातामहादिव्रियम् । सस्त्रि स्त्री—तनयादि तातजननीस्वभ्रातरः सस्त्रियः ॥ ताताम्बात्मभगिन्यपत्यधवयुक् लाया—पिता सद्गुरुः । शिष्याप्ताः पितरो महालयविधौ तीर्थे तथा तर्पणे ॥ कमशः वसु-रुद्र-आदित्य-व्यस-पिता-पितामह-प्रपितामह; त्यस्तै माता-पितामही-प्रपितामही; त्यस्तै मातामह-प्रमातामह-वृद्धप्रमातामह; त्यस्तै मातामही-प्रमातामही-वृद्धप्रमातामही र अरू वसुस्वरूपका सौतिनी आमा, स्त्री, छोराछोरी, बाबुका दाजुभाइ र तिनका स्त्री, आमाका दाजुभाइ र तिनका स्त्री, आप्ना दाजुभाइ र तिनका स्त्री, बाबुका दिदीबहिनी, आमाका दिदीबहिनी, आप्ना दिदीबहिनी र तिनका छोराछोरी-पति, सामू ससुरा, गायत्री गुरु, शिष्य, मित्रहरू जो-जो छैनन् यी पितृहरूलाई तर्पण दिनुपर्छ र महालयश्राद्धमा तथा तीर्थश्राद्धमा गोत्र नाउँ स्वरूपपूर्वक पिण्ड पनि दिनुपर्छ ॥

२० अनि ॐ आमावाजस्य० यो मन्त्र पढ्दै संकल्प भिन्न—भिन्न गरेर मातामही, प्रमातामही र वृद्धप्रमातामहीलाई तीन—तीन अंजलि दिनु।

ॐ आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं देवर्षि-पितृ-मानवाः । तृप्यन्तु पितरः सर्वे मातृमातामहादयः ॥
 पितृवंशे मृता ये च मातृवंशे तथैव च । गुरुश्वशुरबन्धूनां ये चाऽन्ये बान्धवा मृताः ॥
 ते तृप्तिमखिला यान्तु ये चाऽस्मत्तोयकांक्षिणः । ये बान्धवाऽबान्धवा वा येऽन्यजन्मनि
 बान्धवाः ॥ ते सर्वे तृप्तिमायान्तु मदत्तेनाऽम्बुनाऽखिलाः । देवासुरास्तथा यक्षा नागा
 गन्धर्वराक्षसाः ॥ पिशाचा गुह्यकाः सिद्धाः कूष्माण्डास्तरवः खगाः । जलेचरा
 भूमिचरा वाय्वाहाराश्च जन्तवः ॥ ते तृप्तिमखिला यान्तु मदत्तेनाऽम्बुनाऽखिलाः ।
 नरकेषु समस्तेषु यातनासु च ये स्थिताः ॥ तेषामाप्यायनायैतद् दीयते सलिलं मया ।
 अतीतकुलकोटीनां सप्तद्वीपनिवासिनाम् ॥ आब्रह्मभुवनल्लोकानिदमस्तु तिलोदकम् । यत्रक्वचन
 संस्थानां क्षुत्तृष्णोपहतात्मनाम् ॥ इदमक्षय्यमेवाऽस्तु मया दत्तं तिलोदकम् ॥^{२१}

२१. अब मूलको श्लोक अनुसार ज्येष्ठ-कनिष्ठादि क्रमले सबैलाई अंजलि दिएर धारो नटुटाई
 ॐ आब्रह्मदेखि० तिलोदकम् सम्म पढ्दै जलको धारा दिइरहनु ।

वस्त्रनिष्पीडनम्— ये के चाऽस्मत्कुले जाता अपुत्रा गोत्रिणो मृताः ।

ते पिबन्तु मया दत्तं वस्त्रनिष्पीडनोदकम् ॥^{२२}

ततः सव्यं कृत्वा पूर्वाभिमुखो भूत्वा आचम्य ब्रह्मादीन् पूजयेत् । —

ॐ ब्रह्मयज्ञानम्प्रथमम्पुरस्ताद्विसीमतः सुरुचोव्वेनऽआवः । सबुध्न्याऽउपमाऽअस्य विष्टाः
सतश्चयोनिमसतश्चव्विवः । ॐ ब्रह्मणे नमः । ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधे पदम् ।
समूढमस्यपाङ्गसुरे स्वाहा । ॐ विष्णवे नमः । ॐ नमस्तेरुद्रमन्यवऽउतोतऽइषवेनमः ।
बाहुभ्यामुतते नमः । ॐ रुद्राय नमः । मनसि— ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं
भर्गोदेवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् । ॐ सवित्रे नमः । ॐ
मित्रस्यचर्षणीधृतोवोदेवस्यसानसि । द्युम्नज्वित्रश्रवस्तमम् । ॐ मित्राय नमः । ॐ
व्वरुणस्योत्तम्भनमसि व्वरुणस्य स्कम्भसज्जनीस्तथोव्वरुणस्यऽऋतसदन्यसि

२२. अब स्वच्छ जलले जनै वा वस्त्र भिजाएर निचोरिदिनू । मन्त्र— ॐ येकेचाऽस्मत्० पढ़नुपर्दछ ।

व्वरुणस्यऽऋतसदनमसि व्वरुणस्यऽऋतसदनमासीद । ॐ वरुणाय नमः ।^{१३}

ॐ एहि सूर्य सहस्रांशो तेजोराशे जगत्पते । अनुकम्पय मां भक्त्या गृहाणार्घ्यम् दिवाकर ॥ सूर्यार्घ्यम् ॥

उपस्थानम्— ॐ अदृश्रमस्य केतवो व्विरश्मयोजनांऽ ।^{१४} अनुभ्राजन्तोऽअग्न—

यो यथा । उपयामगृहीतोसि सूर्याय त्वाब्भ्राजायैषते योनिः सूर्याय त्वाब्भ्राजाय ॥

सूर्य्यब्भ्राजिष्ठब्भ्राजिष्ठोहम्मनुष्येषु भूयासम् ।

ॐ हृदसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्भोतावेदिषदतिथिर्दुरोणसत् । नृषद्वरसदृतसद्व्यो
मसदब्जागोजाऽऋतजाऽअद्रिजाऽऋतम्बृहत् ॥ इति सूर्यमुपस्थाय प्रदक्षिणीकृत्य ।^{१५}

२३. अब सव्य भएर पूर्वतिर फर्किई आचमन गरेर ब्रह्मा—आदिको ॐ ब्रह्मयज्ञानं० यस मन्त्रले र विष्णुको ॐ इदं विष्णु० अनि ॐ नमस्ते रुद्रले रुद्रको, अनि गायत्रीमन्त्रले सूर्यको, ॐ मित्रस्य० यस मन्त्रले मित्रको अनि ॐ वरुणस्योत्तम्भनमसि० यस मन्त्रले वरुणको पूजा गरिदिनू ।

२४. अब 'एहि सूर्य सहस्रांशो०' यस मन्त्रले अर्घ्य दिई दुवै हात मास्तिर उचाली सूर्यको उपस्थान गर्दा ॐ अदृश्रमस्य केतवो०, ॐ हृद सः० यी दुवै मन्त्र पढिलिनु ।

दिग्भ्यो दिग्देवेभ्यश्च प्रणमेत् । ॐ प्राच्यै दिशे नमः, ॐ इन्द्राय नमः ।
 ॐ आग्नेयै दिशे नमः, ॐ अग्नये नमः । ॐ दक्षिणायै दिशे नमः, ॐ यमाय नमः ।
 ॐ नैऋत्यै दिशे नमः । ॐ निऋतये नमः । ॐ प्रतीच्यै दिशे नमः, ॐ वरुणाय नमः ।
 ॐ वायव्यै दिशे नमः, ॐ वायवे नमः । ॐ उदीच्यै दिशे नमः, ॐ कुबेराय नमः ।
 ॐ ऐशान्यै दिशे नमः, ॐ ईशानाय नमः । ॐ ऊर्ध्वायै दिशे नमः, ॐ ब्रह्मणे नमः ।
 ॐ अधोदिशे नमः, ॐ अनन्ताय नमः । ततः उपविश्य नमेत् । ॐ ब्रह्मणे नमः ।
 ॐ अग्नये नमः । ॐ पृथिव्यै नमः । ॐ ओषधिभ्यो नमः । ॐ वाचे नमः ।
 ॐ वाचस्पतये नमः । ॐ विष्णवे नमः । ॐ महद्भ्यो नमः । ॐ अद्भ्यो नमः ।
 ॐ अपाम्पतये नमः । ॐ वरुणाय नमः ।

ॐ संव्वर्चसापयसासन्तनूभिरगन्महिमनसा सःशिवेन । त्वष्टासुदत्रोऽवि-
 दधातुरायोनुमार्धुतन्वोयद्विलिष्टम् ॥ तर्पणजलावर्तनम्, मुखमभिमृश्य ।

ॐ तच्चक्षुर्देवहितम्पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् । पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः
शतदृशृणुयामः शरदः शतं प्रब्रवाम शरदः शतमदीनाः स्याम शरदः शतम् भूयश्च
शरदः शतात् ॥ इति मन्त्रेणाऽनामिकाऽङ्गुष्ठाभ्यां जलं स्पृष्ट्वा चक्षुःस्पर्शः कार्यः ।^{१५}

ॐ देवा गातु विदो गातुं वित्त्वा गातुमित । मनसस्पतऽइमन्देवयज्ञं स्वाहा
व्यातेधाः ॥ इति पितॄन् विसर्जयेत् ।^{१६}

॥ इति संक्षिप्ततर्पणविधिः ॥

२५. अब ॐ प्राच्यै दिशे नमः० यहाँदेखि ॐ वरुणाय नमः सम्म पढ़ै जानू र नमस्कार गर्दै रहनू। अनि
ॐ सर्वर्षसा पयसा० यो मन्त्र पढेर र बूढ़ी र कान्छी आँला तर्पणको जलमा घुमाई आँखामा लगाउनू।

२६. ॐ देवा गातु० पढेर विसर्जन गर्नू, तर अगाडि श्राद्ध पनि गर्नै छ भने विसर्जन नगर्नू । इति ॥

अथ एकोद्दिष्टश्राद्धविधिः

श्राद्धकालः

कात्यायनपरिशिष्टे— पूर्वाहणे मातृकं श्राद्धमपराहणे तु पैतृकम् ।

एकोद्दिष्टं तु मध्याह्ने प्रातर्वृद्धिनिमित्तकम् ॥

एकं पवित्रमेकोऽर्घ्यं एकपिण्डो नाऽऽवाहनाग्नौकरणे, नाऽत्र विश्वेदेवाः॥

तद्यथा— एकोद्दिष्टं देवहीनमेकार्घ्यैकपवित्रकम् । आवाहनाग्नौकरणं रहितं ह्यपसव्यकम् ॥ स्मृतिः॥

पवित्रधारणम्, आचम्य प्राणानायम्य गोमयोपलिप्ते प्राङ्गणे दीपं प्रज्वाल्य^१

ॐ नमोऽस्त्वनन्ताय सहस्रमूर्तये, सहस्रपादाक्षिशिरोरुबाहवे ।

सहस्रनाम्ने पुरुषाय शाश्वते, सहस्रकोटीयुगधारिणे नमः ॥^{२७}

२७. अब कुशको औंठी पहिरी कर्ताले आचमन तथा प्राणायाम गरी गोबरले लिपेको स्थानमा बत्ती बालिदिनू र ॐ नमोऽस्त्वनन्ताय० यस मन्त्रले दीपको पूजा गरिदिनू ।

१. दीपो देवालये प्राच्यां श्राद्धे वै दक्षिणामुखः। प्रमादाद् व्यत्ययं कर्ता प्रायश्चित्तं समाचरेत् — स्कान्दे।

सम्पूज्य अपसव्यं कृत्वा पितृतीर्थेन ताम्बूलादिकं विप्रहस्ते दत्त्वा दक्षिणाभिमुखो भूत्वा उदङ्मुखस्य पितृब्राह्मणस्य वामजानु स्ववामहस्तेन स्पृष्ट्वा स्ववामजानु च पातयित्वा निमन्त्रयेत्— ॐ अद्येत्यादि अमुकगोत्रस्याऽस्मत्—पितुरमुकशर्मणः वसुस्वरूपस्याऽद्यकर्तव्यसांवत्सरिकैकोद्दिष्टश्राद्धे अनेन ताम्बूलगन्धपुष्पाक्षतेन त्वं मया निमन्त्रितः । ॐ निमन्त्रितोऽस्मि— ब्राह्मणः प्रतिवदेत् ।^{१८} यजमानः—

ॐ अक्रोधनैः शौचपरैः सततं ब्रह्मवादिभिः । भवितव्यं भवद्भिश्चमया च श्राद्धकारिणा ॥

सर्वायासविनिर्मुक्तैः कामक्रोधविवर्जितैः । भवितव्यं भवद्भिर्नोऽद्यतने श्राद्धकर्मणि ॥

ब्राह्मणः—‘भवितव्यम्’—प्रतिवचनम् ।^{१९}

२८. अब अपसव्य भएर दक्षिणतिर फर्किई पितृतीर्थले पान—सुपारी ब्राह्मणको अगाडि राखिदिनू र आफ्नू बायाँ घुँडा मोरेर ब्राह्मणको बायाँ घुँडामा छोएर निमन्त्रण दिदा ॐ अद्येह० देखि निमन्त्रितः सम्म पढनू, अनि ब्राह्मणले ॐ निमन्त्रितोऽस्मि भनू ।

२९. अनि ॐ अक्रोधनैः० मन्त्र पढेर हात जोर्नू । अनि ब्राह्मणले—‘भवितव्यम्’ भनेर उत्तर दिनू ।

ततो ब्राह्मणचरणौ प्रक्षालयेत् —

ॐ नमोऽस्त्वनन्ताय सहस्रमूर्तये, सहस्रपादाक्षिशिरोरुबाहवे ।

सहस्रनाम्ने पुरुषाय शाश्वते, सहस्रकोटीयुगधारिणे नमः ॥

ॐ शन्नोदेवीरभिष्टयऽआपोभवन्तु पीतये । शंव्योरभिस्त्रवन्तु नः ॥

यत्फलं कपिलादाने कार्तिक्यां ज्येष्ठपुष्करे । तत्फलं पाण्डवश्रेष्ठ ! विप्राणां पादशौचने ॥

ततो मोटकादिकमादाय, ॐ अद्याऽमुकगोत्राऽस्मत्पितरमुकशर्मन् वसुस्वरूपाऽद्यकर्तव्य—
सांवत्सरिकैकोद्दिष्टश्राद्धे एष पादार्घस्ते स्वधा । ततः सव्येनाऽऽचम्य गृहं प्रवेशयेत् ।
अपसव्येन— ॐ आगता यूयम्, ॐ सुस्वागता वयम्, ॐ इदमासनमास्यताम्, 'ॐ
आसे' प्रतिवचनम् । ब्राह्मणमुदङ्मुखमुपवेशयेत् ।^{३०}

३०. अब ब्राह्मणको चरण धोइदिनू— दुनामा जल, फूल, कुश हालेर त्यही जलले बाहुनलाई सेचन गर्दा ॐ नमोस्त्वनन्ताय०, ॐ शन्नोदेवी०, ॐ यत्फलं कपिला० इत्यादि मन्त्र पढी मोटक लिएर दुनामा

ॐ कर्मपात्रमहं करिष्ये, ॐ कुरुष्व । तत्र मन्त्रः— ॐ यद्देवादेवहेडनन्देवा सश्च
 कृमाव्वयम् ॥ अग्निर्मातस्मादेनसोविश्वान्मुञ्चत्वः हसः ॥ यदि दिवा यदि नक्तमेनां
 सि च कृमाव्वयम् ॥ वायुर्मातस्मादेनसोविश्वान्मुञ्चत्वः हसः ॥ ॐ यदिजाग्रद्यदि—
 स्वप्नऽएनां सि च कृमाव्वयम् ॥ सूर्यो मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वः हसः ॥

ॐ पवित्रेस्थोवैष्णव्यौसवितुर्वः प्रसवऽ उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः ॥
 पवित्रं क्षिपेत् । ॐ शन्नोदेवीरभिष्टयऽआपोभवन्तु पीतये । शंय्योरभिस्रवन्तु नः ॥
 जलम् ॥ ॐ तिलोसिसोमदैवत्यो गोसवोदेवनिर्मितः । प्रत्नमद्भिः पृक्तः स्वधया
 पितृल्लोकान् पृणाहि नः स्वाहा ॥ तिलान् । ॐ गन्धद्वारान्दुराधर्षान्नित्यपुष्टां करीषिणीम् ।
 ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ गन्धम् । ॐ अक्षन्नमीमदन्तह्यवप्रियाऽअधूषत ।

संकल्प गरी 'एष पादार्घस्ते स्वधा' सम्प पठ्नु । अनि सव्य भएर आचमन गरी अपसव्य भएर ॐ आगता
 यूयम्, ॐ सुस्वागता वयम्, ॐ इदमासनमास्यताम् र ॐ आसे भनू र आफूतिर मुख फर्काई ब्राह्मण स्थापना गर्नु ।

अस्तोषत स्वभानवोव्विप्रानविष्ठयामतीयोऽजान्विन्द्रते हरी॥—अक्षतान्॥ ॐ श्रीश्चते
लक्ष्मीश्चपत्कन्यादहोरात्रे पाश्चर्षे नक्षत्राणि रूपमश्निवन्नौ व्यात्तम्। इष्णानिषाणामुम्सऽइषाण
सर्वलोकम्सऽइषाण—पुष्पाणि^{३१} ।

ततः सव्येन कुशत्रयसहितं कर्मपात्रोदकमादाय—

ॐ अपवित्रः पवित्रो वा सर्वाऽवस्थां गतोऽपि वा ।

यः स्मरेत् पुण्डरीकाक्षं स बाह्याऽऽभ्यन्तरः शुचिः ॥

पुण्डरीकाक्षः पुनातु॥ श्राद्धदेशं द्रव्याणि आत्मानं च सिञ्चेत् । ततः कुशादिकमादाय,

ॐ अद्येत्यादि अमुकगोत्रस्याऽस्मत्पितुरमुकशर्मणः वसुस्वरूपस्याऽद्यकर्तव्यसांवत्सरि—

३१. त्यसपछि कर्मपात्र बनाउन प्रश्नोत्तर गरी 'कुरुष्व' भनेपछि ॐ यद्देवादेव० यस मन्त्रले जल तामाको
धालीमा राख्नु। ॐ पवित्रेस्थो० यसले पवित्र राख्नु। ॐ शन्नोदेवी० यसले जल हाल्नु। ॐ तिलोसि० यस
मन्त्रले तिल राख्नु। ॐ गन्धद्वारान्० यसले चन्दन र ॐ अक्षन्नमी० यसले अक्षता। श्रीश्चते० यसले फूल
राख्नु।

कैकोद्दिष्टक्षयाहश्राद्धमेभिर्द्रव्यैरहं करिष्ये—संकल्प्य—^{३२}

ॐ देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च । नमः स्वाहायै स्वधायै नित्यमेव
नमो नमः ॥ त्रिः ॥ सप्तव्याधा दशार्णेषु मृगाः कालञ्जरे गिरौ । चक्रवाकाः सरद्वीपे
हंसाः सरसि मानसे ॥ तेऽपि जाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगाः । प्रस्थिता दीर्घमध्वानं
यूयं किमवसीदथ? ॥

ये विप्रमुख्याः कुरुजाङ्गलेषु, जातास्तथा दासकुले मृगाश्च ।

कालञ्जरे सप्त च चक्रवाका, ये मानसे ते वयमत्र सिद्धाः ॥

पञ्चक्रोशं गयाक्षेत्रं क्रोशमेकं गयाशिरः । यत्र यत्र स्मरेद् विद्वान् पितृणां
दत्तमक्षयम् ॥ श्राद्धभूमौ गयां ध्यात्वा तथा देवं गदाधरम् । उभाभ्यां च नमस्कृत्य

३२. अब सब्य भएर कर्मपात्रबाट तीन टुक्रा कुश लिई ॐ अपवित्रः पवित्रो वा० यसले आफूलाई र
श्राद्धको सामग्रीलाई पनि जल छर्कनू र त्यही कुशले संकल्प गरिलिनु ।

ततः श्राद्धं समारभेत् ॥ गयागयो गयाऽऽदित्यो गायत्री च गदाधरः । गया
गयासुरश्चैव षड्गया मोक्षदायकाः ॥

ईशानविष्णुकमलासनकार्तिकेय — वह्नित्रयाकर्जनीशगणेश्वराणाम् ।

क्रौञ्चामरेन्द्रकलशोद्भवकश्यपानां, पादान्नमामि सततं पितृमुक्तिहेतोः ॥^{३३}

ॐ गयायै नमः । ॐ गदाधराय नमः ॥ दिग्बन्धनं नीवीबन्धनं च अप्सव्येन
तिलसहितमोटकमादाय तिलान् पूर्वादिक्रमेण वक्ष्यमाणमन्त्रैर्विकिरेत्— ॐ अग्निष्वात्ताः
पितृगणाः प्राचीं रक्षन्तु मे दिशम् । अपहताऽअसुरा रक्षा ँसिव्वेदिषदः तथा ॐ बर्हिषदः
पान्तु याम्यां ये पितरः स्थिताः । अपहताऽअसुरारक्षा ँसिव्वेदिषदः ॥ ॐ प्रतीचीमाज्यपास्तद्वत् ।
अपहताऽअसुरा रक्षा ँसिव्वेदिषदः । ॐ उदीचीमपि सोमपाः पान्तु । अपहताऽअसुरा

३३. अनि ॐ देवताभ्यः० तीनपलट पढिलिन् । अनि हात जोरेर ॐ सप्तव्याधा० देखि पितृ—मुक्ति
हेतोः' सम्मका सबै श्लोक पढनुपर्दछ ।

रक्षांसि व्वेदिषदः।

ॐ ऊर्ध्वतस्त्वर्यमा रक्षेत् कव्यवाडनलोऽप्यधः । रक्षोभूतपिशाचेभ्यस्तथैवाऽसुरदोषतः ॥

सर्वतश्चाधिपस्तेषां यमो रक्षां करोतु मे ॥

मोटकं वामकट्यां नीव्यां धारयेदनेन मन्त्रेण—

ॐ निहन्मि सर्वम् यदमेध्यवद्भवेद्धताश्च सर्वेऽसुरदानवा मया ।

रक्षांसि यक्षाः सपिशाचगुह्यका, हता मया यातुधानाश्च सर्वे ॥

इति दिग्बन्धनम् । तिलसहित-कुशखण्डत्रयं गृहीत्वा —

प्रयान्तु दूरतः सर्वे दैत्येया दानवास्तथा । सर्वविघ्नोपशान्त्यर्थम् क्षिपामि च कुशाँस्तिलान् ॥

—दक्षिणस्यां क्षिपेत् ॥ ३४

३४. अब गयायै नमः, गदाधराय नमः भनेर अपसव्य भई तिलसहित मोटक लिई सबै दिशाहरू र भूमि तथा आकाशमा तिल छर्कनू र ॐ अग्निष्वात्ताः पितृगणा० यहाँबाट ॐ अपहताऽ असुरा० सम्मको मन्त्र पढ्दै जानू । अनि मोटक बायाँतिर कम्मरमा घुसानुपदर्छ । त्यसमा 'ॐ निहन्मि सर्वम्' यो मन्त्र पढ्नु । अनि तीन टुक्रा कुश तिलमा चोभेर दक्षिणतिर फाल्दा ॐ प्रयान्तु०, भन्ने मन्त्र पढ्नु ।

सव्येन विष्णुस्मरणम् ॥

ॐ नमो नमस्ते गोविन्द पुराणपुरुषोत्तम । इदं श्राद्धं हृषीकेश रक्षतात् सर्वतो दिशः॥

आसनम् । अपसव्येन मोटकमादाय, ॐ अद्याऽमुकगोत्रस्याऽस्मत्पितुरमुकशर्मणः
वसुस्वरूपस्याऽद्यकर्तव्यसांवत्सरिकैकोद्दिष्टश्राद्धे इदं मोटकरूपमासनं ते स्वधा—
ब्राह्मणाय आसनं दद्यात् ॥^{३५}

‘हस्तार्घपात्रमहं करिष्ये’ इति पृच्छेत्, ‘ॐ कुरुष्व’ इति अनुज्ञातः सन् पुटकमेकमग्रे
कृत्वा, तत्र— ॐ पवित्रेस्थोऽव्यैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसवऽउत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्य्यस्य
रश्मिभिः । उत्तराग्रं पवित्रं क्षिपेत् । ॐ शन्नोदेवीरभिष्टयऽआपो भवन्तु पीतये ।
शंयोरभिस्तवन्तु नः ॥ जलम् । ॐ तिलोसिसोमदैवत्यो गोसवो देवनिर्मितः । प्रत्नमद्भिः

३५. अनि सव्य भएर विष्णुको स्मरण गर्नु। अनि ‘नमो नमस्ते०’ पढेर हात जोर्नु। अपसव्य भएर मोटक
लिई संकल्प गरेर ब्राह्मणलाई आसन दिनु।

पूतः स्वधया पितृल्लोकान् पृणाहि नः स्वाहा—तिलान् । ॐ श्रीश्चते लक्ष्मीश्च
 पत्न्यावहोपात्रेपार्श्वे नक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यात्तम् । इष्णान्निषाणामुम्मऽइषाण
 सर्वलोकम्मऽइषाण ॥ — पुष्पम् । ॐ गन्धद्वारां दुराधर्षाम् नित्यबुध्यां करीषिणीम् । ईश्वरीं
 सर्वलोकानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ — गन्धम् ॥ ॐ हस्तार्धपात्रं सम्पन्नम्—ब्राह्मणं पृच्छेत्,
 ॐ सुसम्पन्नम्—तेनोक्ते, ॐ हस्तार्धपात्रमुत्थापयामि, 'उत्थापय' इत्यनुज्ञातो हस्तार्धपात्रं
 वामहस्ते कृत्वा, 'ॐ नमो नारायणाय' — पुष्पसहितं पूर्वाग्रं पवित्रम् उत्तान-स्वदक्षिणहस्तेन
 विप्रकरे धृत्वा वामहस्तस्थं हस्तार्धपात्रमुत्तान-दक्षिणकरेणाऽपिधाय, ॐ या दिव्याऽआपःपयसा
 संबभूवुर्याऽअन्तरिक्षाऽउतपार्थवीर्याः । हिरण्यवर्णायज्ञियास्तानऽ आपः शिवाः श
 ँस्योनासुहवाभवन्तु ॥ अर्घपात्रस्थजलमभिमन्त्र्य, जलतिलमोटकमादाय, ॐ
 अद्यामुकगोत्रास्मत्पितरमुकशर्मन् वसुस्वरूपाद्यसांवत्सरिकैकोद्दिष्टश्राद्धे एष हस्तार्धस्ते
 स्वधा— ब्राह्मणकरे अर्घं दद्यात् । 'अर्घं पुनः प्रत्यर्घमस्तु' पुष्प—पवित्रसहितं तदर्घपात्रं

भूमौ धृत्वा सव्यं कृत्वा तत्रस्थजलेन, ॐ तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् ।
 पश्येम शरदः शतञ्जीवेमशरदः शतशृणुयामशरदः शतं प्रब्रवामशरदः शतमदीनाः
 स्याम शरदः शतम्भूयश्च शरदः शतात् ॥ चक्षुस्पर्शः कर्तव्यः । ततोऽपसव्येनार्धपात्रं गृहीत्वा
 ब्राह्मणस्य वामपार्श्वे 'पित्रे स्थानमसीति' न्युब्जं कुर्यात् । तदुपरि कुशत्रयं दयात् ।^{३६}
 ततः 'ॐ अर्चयिष्ये'— ब्राह्मणं पृच्छेत् । 'ॐ अर्चय' इत्युक्ते जलचन्दनपुष्पाक्षत—

३६. अनि हस्तार्धपात्रको प्रश्नोत्तर गरेर ब्राह्मणको अगाडि एउटा दुनामा ॐ पवित्रेस्थो० यस मन्त्रले
 उत्तराग्र पारेर पवित्र राख्नु । ॐ शन्नोदेवी० पढेर जल राख्नु । ॐ तिलोसि० यस मन्त्रले तिल राख्नु । ॐ
 श्रीश्चते० यसले फूल राख्नु अनि ॐ गन्धद्वारान् ० यस मन्त्रले चन्दन राख्नु । अनि हस्तार्ध पात्र उठाउने
 प्रश्नोत्तर मूल अनुसार गरेर हस्तार्धपात्र बायाँ हातमा लिनु र दाहिने हातले फूल—पवित्र ब्राह्मणमा घुमाएर
 राखिदिनु । अनि उत्तानो हातले दुना ढाक्दा— ॐ या दिव्या० मन्त्र पढ्नु । अनि मोटक लिएर दुनाको संकल्प
 गरेर ब्राह्मणमा अलिकति जल चढाई फूल—पवित्र फेरि दुनामै राख्नु । अनि सव्य भएर दुनाको जल
 'ॐ तच्चक्षु०' मन्त्र पढेर आँखामा लगाउनु र अपसव्य भएर अर्धपात्र ब्राह्मणको बायाँतिर 'ॐ पितृभ्यः
 स्थानमसि' मन्त्र पढेर घोप्ताइदिनु र त्यसमाथि तीन टुक्रा कुश राखिदिनु ।

ताम्बूलयज्ञोपवीतवस्त्रद्रव्यादिभिः समभ्यर्च्य धूप—दीपौ च कारयेत् । मोटकादिकमादाय,
ॐ अद्यामुकगोत्राऽस्मत्पितरमुकशर्मन् वसुस्वरूपाऽद्यसांवत्सरिकैकोद्दिष्टश्राद्धे एतान्यर्चनानि
अत्र गन्धपुष्पाक्षतताम्बूलयज्ञोपवीतधूपदीपद्रव्यवासांसि ते स्वधा ॥^{३७}

‘अर्चनविधेः सर्वं परिपूर्णमस्तु’ विप्रकरे जलं दद्यात् ‘ॐ अस्तु’—प्रतिवचनम् ।
ततः सव्येनाऽऽचम्य अपसव्येन —

ॐ यथा चक्रायुधो विष्णुस्त्रैलोक्यं परिरक्षति । एवं मण्डलभस्मैतत्सर्वभूतानि रक्षतु ।
वामावर्तेन चतुष्कोणमण्डलं विधाय, तिलघृतमधुजलयुतमन्नं मोटकादिसहितमादाय
दक्षिणाभिमुखो भूत्वा, ‘ॐ इदमन्नं सजलमेतद्भूस्वामिपितृभ्यो नमः’ उत्सृजेत् ।^{३८}

३७. अब पूजाको प्रश्नोत्तर गरी जल, चन्दन, अक्षता, फूल, जनै, पान, धूप, दीप, नैवेद्य, द्रव्य र वस्त्र
चढाई ब्राह्मणको पूजा गर्नु। अन्य निमन्त्रित ब्राह्मणलाई पनि टीका लगाइदिनु अनि मोटक लिएर संकल्प पढ्नु।

३८. अब ‘अर्चनविधेः सर्वम् परिपूर्णमस्तु’ भनेर जल ब्राह्मणमा चढाउनु । अनि सव्य भएर आचमन गरी
अपसव्य भएर— ॐ यथा चक्रायुधो० मन्त्र पढेर वामावर्त पारी चारपाटे मण्डल भस्मले वा जलले बनाउनु अनि
तिल घृत मधु जल सहित सिधा मोटक लिएर ॐ इदमन्नं० पढेर जल दुनामा छाडिदिनु ।

अन्नसङ्कल्पः ॥ सोपस्करं जलयुतमन्नमुपनीय मधुनाऽभिघार्य अधोमुखाभ्यां व्यस्ताभ्यां पाणिभ्यामन्नपात्रमालभ्य, ॐ पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्राह्मणस्य मुखेऽमृतेऽमृतं जुहोमि स्वाहा । ॐ इदं विष्णुरित्यादि सुरेन्तम् । ॐ विष्णो कव्यमिदं रक्ष मदीयम् । विप्रदक्षिणाङ्गुष्ठं गृहीत्वा, ॐ इदमन्नम् इत्यन्ने, ॐ इमा आपः — जले, ॐ इदमाज्यम् — घृते, ॐ इदं हविः— पुनरन्ने, क्रमेणान्नजलघृतादिषु विप्रदक्षिणाङ्गुष्ठं निवेश्य, अपहताऽअसुरारक्षां१ सिव्वेदिषदः । वामावर्तेन श्राद्धदेशे तिलान् विकीर्य मोटकादीन्यादाय वामहस्ताङ्गुष्ठाऽङ्गुलिभिः क्रमेणान्नमपश्च स्पृष्ट्वा, ॐ अद्याऽमुकगोत्रायाऽस्मत्पित्रे अमुकशर्मणे वसुस्वरूपायाद्यसांवत्सरिकैकोद्दिष्टश्राद्धे इदमन्नं सजलं सोपस्करं परिविष्टं परिवेक्ष्यमाणम् अक्षय्यतृप्तिहेतोस्ते स्वधा—भूमावेव१मोटकादिकं उत्सृजेत् । 'ॐ अन्नसङ्कल्पसिद्धिरस्तु, भवान् प्राशयतु' विप्रकरे जलं दद्यात् ॥ ततः श्राद्धकर्ता कुशोपरि विशन् सव्येन

१. श्राद्धीयान्नस्य सङ्कल्पो भूमावेव प्रदीयते । हस्तेषु दीयमानं तु पितॄणां नोपतिष्ठते ॥ धर्मप्रदीपे

सप्रणवव्याहृतिकां गायत्रीं त्रिर्जपित्वा ॐ मधुव्वाता ऋतायते मधुक्षरन्ति सिन्धवः।
माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः॥ मधुनक्तमुतोषसोमधुमत्पार्थिवद्वरजः। मधुघ्नौरस्तु नः पिता॥
मधुमान्नोव्वनस्पतिर्मधुमाँ२५॥ अस्तुसूर्यः। माध्वीर्गावोभवन्तु नः। ॐ मधु मधु मधु।

ॐ अन्नहीनं क्रियाहीनं विधिहीनं च यद्भवेत्। तत् सर्वमल्लिद्रमस्तु भास्करस्य प्रसादतः ॥

ॐ नमस्तुभ्यं विरूपाक्ष नमस्तेऽनेकचक्षुषे। नमः पिनाकहस्ताय वज्रहस्ताय वै नमः ॥

यथासुखं जुषस्व वचनानन्तरं पितृसूक्तं च पठेत्।^१

विकिरासनम् ॥ अन्नपात्रसन्निधौ आग्नेयदिशि गत्वाऽऽस्तृतदक्षिणाग्रकुशत्रयायां
भूमौ दद्यात्। अपसव्येन मोटकादिकमादाय —

असंस्कृतप्रमीतानां त्यागिनां कुलयोषिताम् । उच्छिष्टभागधेयानां दर्भेषु विकिरासनम् ॥

मोटकरूपमासनमास्तृतकुशोपरि उत्सृजेत्। समधुतिलघृतयुतमन्नमादाय
जलेनाऽऽप्लाव्य मोटकादिकमादाय—

१. ॐ अग्नये कव्यवाहनाय षट् ६। ॐ तदेव १६। ॐ कृणुष्वपाज इति पञ्च ५ । ॐ सुरावन्तमित्यादि अपां
फेने नेत्यन्तम् ३९ । ॐ सहस्रशीर्षेति १६। ॐ नमस्ते ६६॥

अग्निदग्धाश्च ये जीवा येऽप्यदग्धाः कुले मम। भूमौ दत्तेन तृप्यन्तु तृप्ता यान्तु परां गतिम् ।

आस्तृतकुशोपरि तदनं विकिरेत्। अत्रोद्धाररहितः कार्यः। ततः कुशान् परित्यज्य,
सव्येन हस्तौ पादौ प्रक्षाल्य, द्विराचम्य, हरिं स्मरेत्। ततो ब्राह्मणं तृप्तं ज्ञात्वा, अपसव्येन—
'ॐ जलगण्डूषमिदं ते' ब्राह्मणाय प्रत्यपोशानं दद्यात्। अत्र वाग्विसर्गः सर्वेषाम्। ततः
सव्येन सप्रणवव्याहृतिपूर्वाम् गायत्रीं जपित्वा, ॐ मधुव्वाताऽऋतायते मधुक्षरन्ति
सिन्धवः। माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः॥ मधुनक्तुमुतोषसोमधुमत्पार्थिवद्वरजः। मधुघौरस्तु नः
पिता॥ मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँऽस्तुसूर्य्यः। माध्वीर्गवो भवन्तु नः॥ ॐ मधु मधु
मधु। ततोऽपसव्येनैवाञ्जलिं बध्वा ब्राह्मणं पृच्छेत्। ॐ स्वदितम्, ॐ सुस्वदितम्—

प्रतिवचनम्। शेषमन्नं किं क्रियताम्? ॐ इष्टैः सह भुज्यताम्—प्रतिवचनम्।^{३९}

ॐ पिण्डदानमहं करिष्ये, ॐ कुरुष्व। पिण्डदानार्थं हस्तमितां चतुरंगुलोच्छ्रितां

३९. अन्न संकल्पमा पहिले सिधामा तिल—जल—मह छर्केर एउटा दुनामा जल हाली घोप्टो हातले सिधालाई छोएर ॐ पृथिवी ते पात्रं० र ॐ इदं विष्णु० तथा विष्णो कव्यमिदं० पढ्दै बाहुनको बूढी औंला स्पर्श गरेको भावना दर्शाई इदमन्नं र ॐ अपहताऽअसुरा० पढ्दै सिधाको वरिपरि तिल छर्किई जल—तिल—मोटक लिएर बायाँ हातको चोर औंला र बूढी औंलाले सिधामा छोई संकल्प गर्दा ॐ अद्येह०देखि 'अक्षय्य तृप्ति हेतोस्ते स्वधा' भनेर मोटक भूमिमा छाडिदिनू। अन्न संकल्प सिद्ध भयो भनी ब्राह्मणमा जल दिनू। अनि कर्ताले एक दुक्रा कुश आसनमुनि राखनू। अनि प्रणवसहित गायत्री जपेर ॐ मधुव्वाता० मन्त्र पढी तीनपल्ट मधु मधु भनू। अनि पितृसूक्त र रामगीता पाठ गराउनू। त्यो यही पुस्तकको अन्त्यमा छ। अनि अपसव्य भएर विकरको आसन 'ॐ असंस्कृत०' पढेर जल—तिल—मोटक लिई दुनामा विकर लिएर त्यही आसनमा घोटाइदिनू। कुशको औंठी त्यहीँ छाडिदिनू। सव्य भएर आचमन गरी हात जोरेर ॐ अन्नहीनं०। 'ॐ नमस्तुभ्यं०' पढिलिनू। अपसव्य भएर ब्राह्मणमा जल चढाउनू। अनि सव्य भएर गायत्री मन्त्र पढ्नू। अनि ॐ मधुव्वाता० का तीन मन्त्र पढिलिनू। अनि ब्राह्मणलाई प्रश्न गर्नु—स्वदितं, सुस्वदितं, पिण्डदान गरौं? गर। शेष अन्न के गरौं? आफ्ना इष्ट—मित्र बन्धु—समेत भै भोजन गर भनू।

सैकतादिकां दक्षिणश्लवां पिण्डिकां निर्माय तदुपरि पिण्डिकामध्ये वामेन पाणिना दर्भपिञ्जुलीं गृहीत्वा दक्षिणहस्ते कृत्वा सव्योपगृहीतदक्षिणपाणिना, ॐ अपहताऽअसुरा रक्षां० सि व्वेदिषदः। दक्षिणाग्रां रेखां कृत्वा दर्भपिञ्जुलीम् उत्तरस्यां क्षिपेत्। अङ्गारम् भ्रामयित्वा दक्षिणस्यां क्षिपेत्। ॐ ये रूपाणिप्रतिमुञ्चमानाऽअसुराः सन्तः स्वधयाचरन्ति॥ परापुरोनिपुरोर्येभरन्त्यग्निष्ठाँल्लोकान् प्रणुदात्यस्मात् । ततो जलेन — ॐ शन्नोदेवीरभिष्टयऽआपो भवन्तु पीतये। शंयोरभिस्रवन्तु नः। पिण्डिकासेचनम्। तदनुच्छिन्न—मूलकुशान् दक्षिणाग्रान् पिण्डिकायां दद्यात्। ततः सव्येन—

ॐ देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च । नमः स्वाहायै स्वधायै नित्यमेव नमो नमः—त्रिः।

अपसव्यं विधाय एकं पुटकं वामहस्ते कृत्वा मोटकादिकमादाय, ॐ अद्याऽमुकगोत्राऽ—स्मत्पितरमुकशर्मन् वसुस्वरूपाऽद्यसांवत्सरिकैकोद्दिष्टश्राद्धे पिण्डस्थानेऽवनेजनं ते स्वधा—अवनेजनं दद्यात्। मोटकादीनि पिण्डं चाऽऽदाय वामहस्ते पुटकादिस्थजलमादाय

— ॐ अघामुकगोत्राऽस्मत्पितरमुकशर्मन् वसुस्वरूपाऽद्यसांवत्सरिकैकोद्दिष्टश्राद्धे एष पिण्डोऽमृतस्वरूपोऽक्षय्यतृप्तिहेतोस्ते स्वधा—अवनेजनोपरि पिण्डं दद्यात्। अत्र लेपागनिषेधः। आस्तृतकुशमूलेन करं प्रोक्ष्य कुशान् परित्यज्य, सव्येन द्विराचम्य (६) हरिं स्मरेत्।^{१०}

ततः सव्येनैव गन्धपुष्पादीन्यादाय पितरमुद्दिश्य। — ॐ अत्र पितरो मादयध्वं यथा— भागमावृषायध्वम्। सव्यपाश्वेनोत्तराभिमुखो भूत्वा श्वासं नियम्य भास्करमूर्तिम् पितरं ध्यायन् अपसव्यं कृत्वा दक्षिणावर्तेन दक्षिणाभिमुखो भूत्वा— ॐ अमीमदन्तपितरो यथा—

४०. अब पिण्डदानको लागि चार अंगुल अग्लो एक हातको चारपाटे बालुवाको वेदी बनाउनु। अनि पिण्डिकामा कुशको दुक्राले ॐ आपहता० पढेर दुइटो रेखा तानिदिनु। अनि ॐ ये रूपाणि० पढेर आगो घुमाइदिनु। कुश आफूतिर राख्नु। अनि ॐ शन्नोदेवि० मन्त्र पढेर पिण्डिकामा जल छर्किदिनु। अनि छिन्न—मूल कुश बिछाएर सव्य भई ॐ देवताभ्यः० तीनपल्ट पढिलिनु। अनि अपसव्य भएर मोटक जल लिई पिण्ड उचालेर मूल अनुसार संकल्प पढी अवनेजनमाथि पितृतीर्थले पिण्ड राखिदिनु। अनि कुशले हात पुछेर त्यो कुश फालिदिनु। अनि सव्य भएर हरि—हरि—हरि भन्नु र दुइपल्ट (६) आचमन गर्नु।

भागमावृषायिषत—गन्धपुष्पादीनि पिण्डोपरि क्षिपेत्।^{४१}

ततोऽवनेजनपात्रं वामहस्ते कृत्वा गोटकादिकमादाय— ॐ अद्याऽमुकगोत्राऽस्मत्पि—
तरमुकशर्मन् वसुस्वरूपाऽद्यसांवत्सरिकैकोद्दिष्टश्राद्धे इदं पिण्डप्रत्यवनेजनं ते स्वधा—पिण्डे
प्रत्यवनेजनं दद्यात्। ततो नीवीं विस्त्रंस्य, सव्यं कृत्वाऽऽचम्य हरिं स्मरेत्, अपसव्यं
कृत्वा वामेन पाणिना धृतं सूत्रं दक्षिणेनादाय, ॐ नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरो
शोषाय नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः स्वधायै नमो वः पितरो घोराय नमो वः
पितरो मन्यवे नमो वः पितरः पितरो नमो वो गृहान्नः पितरो दत्तसतो वः पितरो देष्मैतद्वः
पितरो व्वासः। पिण्डोपरि सूत्रं दद्यात्। ततः पिण्डं गन्धादिभिः संपूज्य धूपदीपौ च कारयेत्।

४१. अब सव्यले नै चन्दन, अक्षता, फूल लिएर सूर्य नारायणरूपी पितृको ध्यान गरेर ॐ अत्र पित्तरो०
मन्त्र मूल अनुसार पढ़दै दाहिनेतिरबाट उत्तर फर्की श्वास रोकेर पितृको स्मरण गरी अपसव्य भएर दक्षिणतिर
फर्की ॐ अमी मदन्त० पढेर फूल चन्दन अक्षता पिण्डमा चढाइदिनू।

मोक्तकादिकमादाय— ॐ अद्याऽमुकगोत्राऽस्मत्पितरमुकशर्मन् वसुस्वरूपाऽद्यसांवत्सरि—
कैकोद्दिष्टश्राद्धे एतानि पिण्डार्चनानि अत्र द्रव्यसूत्रगन्धपुष्पाऽक्षतधूपदीपैक्षवादि—
नैवेद्यताम्बूलयज्ञोपवीतादीनि ते स्वधा॥ गन्धादिकमुत्सृजेत्।^{४२}

ततो विप्रकरे, — ‘ॐ शिवा आपः सन्तु’— जलम्, ‘ॐ सौमनस्यमस्तु’ पुष्पम्,
‘ॐ अक्षतं चारिष्टमस्तु’ तण्डुलान् दद्यात्। ततः सव्येन पूर्वाभिमुखो भूत्वा—
ॐ अपां मध्ये स्थिता देवाः सर्वमप्सु प्रतिष्ठितम्। ब्राह्मणस्य करे न्यस्ताः शिवा आपो भवन्तु मे ।
लक्ष्मीर्वसति पुष्पेषु लक्ष्मीर्वसति पुष्करे । लक्ष्मीर्वसति गोष्ठेषु सौमनस्यं ददातु मे ।
अक्षतं चाऽस्तु मे पुण्यं शान्तिः पुष्टिर्धृतिस्तथा । यद्यच्छ्रेयस्करं लोके तत्तदस्तु सदा मम ।

४२. अब मोटक जल लिएर ॐ अद्यदेखि स्वधासम्म संकल्प पढी पिण्डमा अवनैजन दिनू। कम्मरमा घुसारेको
खसालिदिनू। अनि सव्य भएर आचमन गरी हरि—स्मरण गर्नू अनि अपसव्य भएर काँचो धागोमा चन्दन लगाई ॐ
नमो वः० मन्त्र पढेर पिण्डमा सूत्र चढाइदिनू। अनि चन्दन, अक्षता, फूल, माला, धूप, दीप, नैवेद्य, वस्त्र, दक्षिणा,
जनै, पान—सुपारी सबै वस्तु चढाएर पिण्डको पूजा गरी मोटक लिएर मूल अनुसार पढ्नुपर्दछ।

ततः कर्मपात्रोदकं कुशैर्गृहीत्वा प्रतिमन्त्रं स्वशिरस्यभिषिञ्चेत्— ॐ अस्मत्कुले दीर्घमायुरस्तु, ॐ शान्तिरस्तु, ॐ पुष्टिरस्तु, ॐ वृद्धिरस्तु, ॐ यच्छ्रेयस्तदस्तु। ॐ यत्पापं तत्प्रतिहतमस्तु— भूमौ। ॐ द्विपदेभ्यश्चतुष्पदेभ्यः शान्तिर्भवतु।^{४३}

ततोऽपसव्येन पिण्डशेषान्नं पिण्डसमीपे विकिरेत्। वामहस्ते पुटकादिस्थजलं कृत्वा मोटकादिकमादाय—ॐअद्याऽमुकगोत्रस्याऽस्मत्पितुरमुकशर्मणो वसुस्वरूपास्याऽद्यसांवत्सरि— कैकोद्दिष्टश्राद्धे दत्तैतदनपानादिकम् उपतिष्ठताम्, इति पिण्डेऽक्षय्योदकं दद्यात्। ततः सव्येन कृताञ्जलिर्दक्षिणां दिशमवलोकयन्— ‘ॐ अघोरः पितास्तु’ पिण्डोपरि पूर्वाग्रां जलधारां दद्यात्। ततः प्राङ्मुखो भूत्वाऽञ्जलिं बध्वाऽऽशिषः प्रार्थयेत्। ॐ गोत्रन्नो

४३. अनि ब्राह्मणलाई ‘शिवा आपः सन्तु’, भनेर जल, ॐ सौमनस्यमस्तु भनेर फूल तथा अक्षतं० भनेर अक्षता चढाउनु। अनि पूर्व फर्केर हात जोरी—ॐ अपां मध्ये० देखि ‘सदा मम’ सम्म पढ्नु अनि कर्मपात्रको कुश लिएर मन्त्र पढ्दै आफ्नू शिरमा जल छर्कनु। ॐ अस्मत्कुले० देखि ॐ शान्तिरस्तु सम्म पढ्नुपर्दछ। द्विपदेभ्यश्चतुष्पदे० भनेर एकपल्ट भूमिमा छर्कनुपर्दछ।

वर्धताम्, ॐ वर्धताम्। ॐ दातारो नोऽभिवर्धन्ताम्, ॐ वर्धन्ताम्। ॐ वेदाः वर्धन्ताम्, ॐ वर्धन्ताम्। ॐ सन्ततिर्वर्धताम्, ॐ वर्धताम्। ॐ श्रद्धा च नो माव्यगमत्, ॐ मागात्। ॐ बहुदेयं च नोऽस्तु, ॐ अस्तु। ॐ अन्नं च नो बहु भवेत्, ॐ भवतु। ॐ अतिथींश्च लभेमहि, ॐ लभध्वम्। ॐ याचितारश्च नः सन्तु, ॐ सन्तु। ॐ मा याचिष्म कञ्चन, ॐ मा याचेथाः। ॐ एताः सत्या आशिषः सन्तु, ॐ सन्तु—प्रतिवचनम्॥^{४४}

ततो ब्राह्मणहस्तेन तिलकं कुर्यात्। ॐ यं कामं कामयते सोऽस्मै कामः समृध्यताम्॥ ततोऽपसव्येन संपवित्रान् कुशान् न्युब्जपात्रात्समादाय पिण्डोपरि निक्षिप्य, ॐ स्वधां वाचयिष्ये, ॐ वाच्यताम्—प्रतिवचनानन्तरम्, रिक्ताञ्जलिना— ॐ अद्याऽमुक—

४४. अब अपसव्य भएर पिण्डशेष पिण्डको नगीचै राखिदिनू। अनि मोटक जल लिएर संकल्प पढी अक्षय्योदक दिनू। अनि सव्य भएर दक्षिण फर्किई 'ॐ अघोरः पिताऽस्तु' भनेर पिण्डमा जलधारा दिनू। अनि पूर्वतिर फर्केर अशिष प्रार्थनामा—ॐ गोत्रन्नो० देखि ॐ सन्तु सम्म पढनुपर्दछ।

गोत्रायाऽस्मत्पित्रेमुकशर्मणे वसुस्वरूपायाऽद्यसांवत्सरिकैकोद्दिष्टश्राद्धे स्वधोच्यताम्, —
 ॐ अस्तु स्वधा। ततः पयसादिसहितं पुटकं वामहस्ते कृत्वा सपवित्रकुशोपरि दक्षिणाग्रां
 पयोधारां दद्यात्— ॐ ऊर्ज्ज्वहन्तीरमृतमपयः कीलालम्परिस्रुतम्॥ स्वधास्थतर्पयतमेपितृन्॥
 ततोऽपसव्येन— ॐ पिण्डः सम्पन्नः। ॐ सुसम्पन्नः। ॐ पिण्डमुत्थापयामि, ॐ
 उत्थापयस्व इत्यनुज्ञातः सन् नम्रीभूय सव्येन पिण्डमाघ्राय, अपसव्येन उत्थापयेत्।
 पिण्डाधारकुशानुल्मुकं च वह्नौ क्षिपेत्॥

वसन्तपूजा— सव्येन पिण्डिकायां शंखं चक्रं च लिखेत्, ॐ शंखाय नमः, ॐ
 चक्राय नमः—यवैः शंखचक्रपूजां विधाय, अपसव्यं कृत्वा, पिण्डमादायोत्थाय—
 ॐ गयायां पितृरूपेण स्वयमेव जनार्दनः। तं दृष्ट्वा पुण्डरीकाक्षं मुच्यते च ऋणत्रयात्॥
 पिण्डं पिण्डकोपरि निधाय।^{४५} सव्येन पूजयेदेभिर्मन्त्रैः—

४५. अब पुरोहितले कर्तालाई ॐ यं कामं० पढेर तिलक लगाइदिनू। अपसव्य भएर अघि घोष्टाएको
 अर्घमुनिको फूल पवित्र पिण्डमा चढाइदिनू। 'अनि स्वधां वाचयिष्ये', ॐ वाच्यताम् भनेर रिता हत्केला देखाई

ॐ वसन्ताय नमस्तुभ्यं ग्रीष्माय च नमो नमः। वर्षाभ्यश्च शरत्संज्ञकृतवे च नमो नमः ॥

हेमन्ताय नमस्तुभ्यं नमस्ते शिशिराय च। माससंवत्सरेभ्यश्च दिवसेभ्यो नमो नमः ॥

कर्पूरदीपं दत्त्वा। ततोऽपसव्येनाऽर्घपात्रमुत्तानीकृत्य, सव्येन दक्षिणां दद्यात्। कुशतिलजलदक्षिणाद्रव्यमादाय, ॐ अद्येत्यादि अमुकगोत्रस्यास्मत्पितुरमुकशर्मणो वसुस्वरूपस्याद्यकृतैतत्सांवत्सरिकैकोद्दिष्टश्राद्धे पिण्डदान— प्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं दक्षिणां रजतं चन्द्रदैवतं तन्मूल्योपकल्पितं द्रव्यं यथानाम— दैवतं यथानामगोत्राय यथानामशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे—विप्रकरे दद्यात्। पुनः कुशादिसहितं भूयसी—दक्षिणाद्रव्यमादाय,

संकल्प पढिलिनु। अनि ॐ उज्ज्वहन्ती० मन्त्र पढेर तिल हालेको गाईको दूध दक्षिणातिर धारो लगाई पिण्डमा चढाइदिनु। अनि अपसव्य भएर 'ॐ पिण्डः सुसम्पन्नः' इत्यादि पढेर शिर निहुलाई बास्ना लिएर पिण्ड टपरीमा उठाउनु। अनि वेदीमा बिछाएको कुश आगोमा हालिदिनु। पिण्डकामा सात चार लेखिदिनु र जौले शंख चक्रको पूजा गरिदिनु। अनि पिण्डको टपरी उचालेर 'ॐ गयायां०' पढी टपरी वेदीमा राखिदिनु।

ॐ अद्येत्यादि अमुकगोत्रस्याऽस्मत्पितुरमुकशर्मणो वसुस्वरूपस्याऽद्यकृतैतत् सांवत्सरिकैकोद्दिष्टश्राद्धे न्यूनातिरिक्तपरिपूर्णार्थं यद्देयमन्नपानादिकं यथाद्रव्यं च यथायथानामदैवतं नानानामगोत्रेभ्यो नानानामशर्मभ्यो ब्राह्मणेभ्यो यथाभागं विभज्य दातुमहमुत्सृजे। ततोऽपसव्येन— ॐ अभिरम्यताम्, 'ॐ अभिरम्यताः स्मः'—प्रतिवचनान्ते ब्राह्मणस्य दक्षिणाङ्गुष्ठं गृहीत्वोत्थाप्य त्रिवारिधारया संवेष्ट्य विसर्जयेत् । ॐ आमावाजस्यप्रसवोजगम्यादेमेद्यावापृथिवीविश्वरूपे ॥ आमागन्ताम्पितरामातरा चामासोमोऽ—अमृतत्वेन गम्यात्। ततः सव्येन।

ॐ देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च । नमः स्वाहायै स्वधायै नित्यमेव नमो नमः॥ त्रिः^{१६}
अपसव्येन दीपमाच्छाद्य, सव्यं कृत्वा हस्तौ पादौ प्रक्षाल्याऽऽचम्य 'ॐ यत्कृतं

४६. अब सव्य भएर कर्ताले सपरिवार वसन्त पूजा गरी कपूर बालिदिनू। अनि अपसव्य भएर अर्घपात्र उत्तानो पारिदिनू। अनि सव्य भएर दक्षिणा—संकल्प मूल अनुसार गरिदिनू। अनि भूयसी दक्षिणा पनि संकल्प गर्नु। अनि अपसव्य भएर 'ॐ अभिरम्यताम् ॐ अभिरम्यताः स्मः' भनेर कुशका ब्राह्मणलाई छोडिदिनू र ॐ आमावाजस्य० मन्त्र पढिलिनू। अनि सव्य भएर ॐ देवताभ्यः० तीनपल्ट पढिलिनू।

तत्सुकृतमस्तु, यन्नकृतं तद्विष्णोः प्रसादाद् ब्राह्मणवचनात् सर्वं परिपूर्णमस्तु।

ॐ प्रमादात् कुर्वतां कर्म प्रच्यवेताऽध्वरेषु च । स्मरणादेव तद्विष्णोः सम्पूर्णं स्यादिति श्रुतिः ॥

आयुः प्रजां धनं विद्यां स्वर्गं मोक्षं सुखानि च। प्रयच्छन्तु तथा राज्यं पितरः श्राद्धतर्पिताः ॥

ॐ कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा, बुद्ध्यात्मना वा प्रकृतिस्वभावात् ।

करोमि यद्यत् सकलं परस्मै, नारायणायेति समर्पये तत् ॥

इति भूमौ त्यजेत्। ततो बद्धाञ्जलिः पठेत्—

ॐ यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या तपः श्राद्धक्रियादिषु। न्यूनं सम्पूर्णतां याति सद्यो वन्दे तमच्युतम्॥

ॐ अच्युताय नमः, ॐ अच्युताय नमः, ॐ अच्युताय नमः।

ॐ चतुर्भिश्च चतुर्भिश्च द्वाभ्यां पञ्चभिरेव च । हूयते च पुनर्द्वाभ्यां स मे विष्णुः प्रसीदतु॥

ब्राह्मणवचनात् सर्वं परिपूर्णमस्तु, 'अस्तु परिपूर्णम्'॥^{४७}

॥ इति एकोद्दिष्टश्राद्धविधिः॥

४७. अब अपसव्य भएर बत्ती ढाकिदिनू। सव्य भएर हात—पाउ धोई आचमन गरेर ॐ यत्कृतं० मन्त्र पढिलिनू। अनि हात जोरेर ॐ प्रमादात्० ॐ आयुः प्रजां० पढी ॐ कायेन वाचा० पढेर कर्मपत्रको कुश भूमिमा राखिदिनू। अनि हात जोरेर ॐ यस्य स्मृत्या० पढेर तीनपल्ट ॐ अच्युताय नमः ३ भन्नू। अनि कायेन वाचा० गरिदिनू। त्यसपछि ॐ चतुर्भिश्च० मन्त्र पढनुपर्दछ।

पार्वणश्राद्धनियमः

श्राद्धनियमः— अक्षय्यासनयोः षष्ठी द्वितीयावाहने तथा ।

अन्नदाने चतुर्थी स्याच्छेषाः संबुद्धयः स्मृताः ॥

श्राद्धकालः— आमश्राद्धं तु पूर्वाह्णे एकोद्दिष्टं च मध्यतः ।

पार्वणं चापराह्णे तु प्रातर्वृद्धिनिमित्तकम् ॥

गृहाग्निशिशुदेवानां ब्रह्मचारितपस्विनाम् ।

तावन्न दीयते किञ्चिद्वावत् पिण्डान्न निर्वपेत् ॥

हेमाद्रिः— रजस्वलां च पाखण्डां पुँश्चलीं पतितां तथा ।

त्यजेच्छूद्रां तथा वन्ध्यां विधवां चाऽन्यगोत्रजाम् ॥

पाकविचारः— न कदाचित् पचेदन्नमयः— स्थालीषु पैतृकम् ।

अयसो दर्शनादेव पितरो विद्रवन्ति हि ॥

एवं शस्त्रादीन्यपि पितृसन्निधौ न स्थापयेत्—

गोगजाश्वादिजुष्टेषु कृत्रिमायां तथा भुवि ।

न कुर्याच्छ्राद्धमेतेषु पारक्यादिषु भूमिषु ॥

वर्ज्यविप्राः— कितवो ब्रह्महा यक्ष्मी पशुपालो निराकृतिः ।

ग्राम-प्रेष्यो वार्धुषिको गायकः सर्वविक्रयी ॥

पुरूरवा माद्रवाश्च पार्वणे समुदाहतौ । (येषामेतन्न ज्ञानं तैः)

आगच्छन्तु महाभागा विश्वेदेवा महाबलाः ।

ये यत्र विहिताः श्राद्धे सावधाना भवन्तु ते ॥

मनुः— सम्बन्धं प्रथमं ब्रूयाद् गोत्रं नाम तथैव च ।

पश्चाद् रूपं विजानीयात् क्रम एषः सनातनः ॥

सकारेण तु वक्तव्यं गोत्रे सर्वत्र धीमता ।

सकारः कुतपो ज्ञेयस्तस्माद्यत्नेन तं वदेत् ॥

अन्नाभावे द्विजाभावे यद्येको ब्राह्मणो भवेत् ।

पात्राण्यासादयेत् त्रीणि न तु ब्राह्मणसंख्यया ॥

छन्दोगा जुहुयुः सव्येनाऽपसव्येन याजुषः— इति वृद्धयाज्ञवल्क्यः॥

पिण्डपितृयज्ञबहुत्वे त्विति सामान्यातिदेशसत्वाच्चाऽपसव्येनैव कार्यम्, एतेन स्वाहा शब्दस्य देवकार्यप्रयुज्यमानस्य दर्शनात् सव्येनैवेति वदन्तः परास्ताः । होमस्य वह्निपत्नी शब्दोच्चारणेन विनाऽसंभवेन भवदुक्तस्य नरविषाणायमानत्वात्॥

परकीयगृहे यस्तु स्वान् पितॄन् तर्पयेद्यदि ।

तद्भुवः स्वामिनस्तस्य हरन्ति पितरो बलात् ॥

अग्रभागं ततस्तेभ्यो दद्यान्मूल्यं च जीवनम् ।

श्राद्धार्हाणामग्रभागं शूद्राणां मूल्य—जीवने ॥

श्व—शृङ्गाल—खरैः स्पृष्टः पिण्डोभिन्नः प्रमादतः ।

कर्तुरायुष्यनाशाय प्रेतस्तं नोपसर्पति ।

तद्दोषपरिहारार्थं प्राजापत्यं प्रकल्पयेत् ॥

पृथ्वीचन्द्रोदयः— केतकीं तुलसीपत्रं बिल्वपत्रं च वर्जयेत् ।

द्रोणं च करवीरं च धत्तूरं किंशुकं तथा ॥

यद्यपि तुलसी न प्राप्ता तथापि—

पारिजातः— तुलसीगन्धमाघ्राय पितरस्तुष्टमानसाः ।

प्रयान्ति गरुडारूढास्तत्पदं चक्रपाणिनः ॥

पिण्डेषु निवेदनं भवति न ब्राह्मणार्चनेषु — इति विशेषः।

मध्याह्नं खड्गपात्रं च तथा नेपालकम्बलः ।

रौप्यं दर्भास्तिला गावो दौहित्रश्चाऽष्टमः स्मृतः ॥

पार्वणेऽपराहणः— मात्स्यः अपराहणो वै पितृणाम्— शतपथश्रुतिः, एते श्राद्धे प्रशस्ताः॥

अथ पार्वणश्राद्धोपयोगी किञ्चिल्लिख्यते ।

भाद्रशुक्लपौर्णमास्यां प्रपितामहात् परास्त्रीनुद्दिश्य श्राद्धं कार्यम् ॥

नान्दीमुखानां प्रत्यब्दं कन्याराशिगते रवौ ।

पौर्णिमान्तं प्रकर्तव्यं वाराहवचनं तथा ॥ हेमाद्रिः॥

पौर्णमासीषु सर्वासु निषिद्धं पिण्डपातनम् ।

वर्जयित्वा प्रौष्ठपदीं यथा दर्शस्तथैव सा ॥ गार्ग्यः॥

कन्यागते सवितरि यान्यहानि तु षोडशः ।

क्रतुभिस्तानि तुल्यानि देवो नारायणोऽब्रवीत् ॥ ब्रह्माण्डः॥

यः कन्यकान्वितः पक्षः सोऽत्यन्तं पुण्यमुच्यते ॥ कात्यायनः॥

मध्ये वा यदि वाप्यन्ते यत्र कन्यां व्रजेद्रविः ।

स पक्षः सकलः श्रेष्ठः श्राद्धषोडशकं प्रति ॥ वृद्धमनुः॥

षोडशदिनं श्राद्धकालः पार्वणे ॥ षोडशत्वं भाद्रपूर्णिमया सहेत्येकपक्षः, आश्विनकृष्णप्रतिपदेति द्वितीयः, तिथिवृद्ध्या तृतीया, नाऽऽद्यः । पूर्णिमायां प्रपितामहात्परानुद्दिश्य नान्दी—श्राद्ध—विधानेन तस्य पितृश्राद्धेनाङ्गत्वं नाऽन्त्योऽपि यत्र पक्षे द्वितिथ्योर्वृद्धिस्तत्र सप्तदशदिनप्रसङ्गेनैकस्मिन् श्राद्धे नाऽऽपत्तेः, न च प्रतिपदा षोडशत्वे तिथिवृद्धौ षोडशत्वहानिः । वृद्धेस्तस्मिन्नहन्येवाऽन्तर्भावात् । न च तद्वतः संभवति तिथिवृद्ध्या षोडशत्वमिति व्याघातात् । अविशिष्यते द्वितीयः पक्षः ॥

अह्नः षोडशकं यत्तु शुक्लप्रतिपदा सह ॥ इति देवलचचनात् ॥

वृद्धमनुः— आषाढीमविधिं कृत्वा पञ्चमं पक्षमाश्रिता ।

कांक्षन्ति पितरं क्लिष्टा अन्नमप्यन्वहं जलम् ॥

अत एव पौर्णिमास्यां श्राद्धं न तदङ्गमिति पूर्वोक्तमपि संगतं भवतीति दिक् । विधवा पार्वणं ब्राह्मणद्वारा कुर्यात् ॥ विधवा कारयेच्छ्राद्धं यथाकालमतन्द्रितेति स्मृतिसङ्ग्रहात् स्वयं संकल्प्य, विधवा कारयेत् श्राद्धं पार्वणमिति प्रयोगपारिजातस्यार्थिकवचनाच्च महालयश्राद्धस्य षोडशदिने करणाऽसंभवे कार्तिकदर्शे कार्यम् ॥

येयं दीपान्विता राजन् ख्याता पञ्चदशी तिथिः ।

तस्यां दद्याददत्तं चेत् पितृभ्यो वै महालये ॥ भविष्यः ॥

तत्राऽप्यसंभवे वृश्चिकसंक्रान्तेः प्रागेव कर्तव्यं प्रमाणमाकरे द्रष्टव्यम् ॥

पार्वणश्राद्धाऽनुक्रमणिका

भूदेवस्य निमन्त्रणं द्विजवरस्यार्घस्ततः स्वागतं,
 प्रश्नश्चेति तदुत्तरं कुरु तथा सेकं प्रतिज्ञा जपः ।
 दिग्बन्धासनके पितृनथ पुनश्चाऽऽवाहयेद्देवतं,
 हस्तार्घस्तदधोमुखं कुरु पुनः पूजां ततो मण्डलम् ॥ १ ॥
 प्रागग्नौकरणं धरापतिदतिः पात्रेऽवशेषं हवि-
 स्त्वनानां परिवेषणं मधुजपो मध्वाज्यदानादनु ।
 पाशालम्भनमन्नदानमखिलं कृत्वाऽन्नहीनं जपे-
 दापोविप्रकरे कुशोपरि विसन् मध्वादिकं संपठेत् ॥ २ ॥
 दानं वैकरकं द्विराचमनता सावित्रिमन्त्रो मधु
 त्वापो विप्रकरेषु पिण्डकरणे प्रश्नस्तथैवोत्तरम् ।

वेद्यङ्गारकशोधनं खलु तथा रेखावसेकस्ततो
 दर्भाणां प्रकरं प्रसार्य च तथा सव्येन देवं जपेत् ॥ ३ ॥
 पिण्डस्याऽऽसनतोऽथ पिण्डवपनं हस्तस्य संप्रोक्षणम्
 प्राग्वच्चाऽऽचमनं विचिन्त्य च पितॄन् पिण्डावनेजो जलैः ।
 नीव्या मोचनतोऽपसव्यभवनं कुर्याद्धरेः संस्मृतिः
 सूत्रार्चाक्षततोऽथ चाऽन्नवपनादक्षय्यदानं ततः ॥ ४ ॥
 सव्याऽघोरदतीवराथभवनं कुर्यात् स्वधा—वाचनं
 चोर्जं पिण्डकुशोल्मुकामलकृतिः पात्रोत्थितिर्दक्षिणाम् ।
 विप्राणां च विसर्जनं सुरजपो दीपः कराच्छादितः
 कुर्यादाचमनं प्रमादपठनं श्राद्धस्य पूर्णः क्रमः ॥ ५ ॥^{३४}

३४. अब पार्वण श्राद्धको निर्णयमा हरितः, हेमाद्रिः, मनुः, वृद्ध—याज्ञवल्क्य, पृथ्वीचन्द्रोदय,
 शतपथश्रुतिः, हेमाद्रिः, कात्यायानः, वृद्धमनुः, ब्रह्माण्डः, देवल र भविष्य पुराण आदिका अनेक वचनहरू
 दिइएका छन्। तिनको यथासम्भव पालन गर्नु आवश्यक छ। अनि पार्वण श्राद्धको अनुक्रमणिकाले पनि
 क्रम जान्न सकिन्छ॥

अथ पार्वणश्राद्धविधिः

कर्ता शुचिराचान्तः पवित्रधारणं कृत्वा गोमयोपलिप्ते प्राङ्गणे दीपं प्रज्वाल्य संपूज्य—
 नमोऽस्त्वनन्ताय सहस्रमूर्तये
 सहस्रपादाक्षिशिरोरुबाहवे ।
 सहस्रनाम्ने पुरुषाय शाश्वते
 सहस्र—कोटीयुगधारिणे नमः ॥

आचम्य प्राणानायम्य। प्रत्यङ्मुखः प्रथमं विश्वेदेवब्राह्मणौ निमन्त्रयेत्। स्ववामपाणिना विप्रदक्षिणजानु स्पृष्ट्वा स्वदक्षिणजानु च पातयित्वा स्वदक्षिणहस्तेनाऽधोमुखेन ताम्बूलादिकं विप्रहस्ते दत्त्वा— ॐ अद्येत्यादि अमुकगोत्राणामस्मत्पितृपितामहप्रपितामहानाममुकाऽमुकाऽमुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां श्राद्धसम्बन्धिनां विश्वेषां देवानां पुरुरवोमाद्रवोनाम्ना— मद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गत अमुक पार्वणश्राद्धे अनेन ताम्बूलगन्धपुष्पाक्षतेन त्वं मया निमन्त्रितः। 'ॐ निमन्त्रितोऽस्मि'—प्रतिवचनम्।

पुनस्तत्सर्वं पूर्ववद् विधाय— ॐ अघेहेत्यादि— अमुकगोत्राणामस्मन्मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमाता महानाममुकाऽमुकाऽमुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां श्राद्धसम्बन्धिनां विश्वेषां देवानां पुरुरवोमाद्रवोनाम्नामद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धेऽनेन ताम्बूलगन्धपुष्पाऽक्षतेन त्वं मया निमन्त्रितः। 'ॐ निमन्त्रितोऽस्मि'—प्रतिवचनम्॥^{३५}

अथ पितृविप्रनिमन्त्रणम्— अपसव्यं कृत्वा दक्षिणाऽभिमुखो भूत्वा स्ववामजानु पातयित्वा वामहस्तेन उदङ्मुखस्य पितृब्राह्मणस्य वाम जानु स्पृष्ट्वा उत्तानेन स्वदक्षिणकरेण ताम्बूलादि विप्रहस्ते दत्त्वा 'ॐ अघेहेत्यादि अमुकगोत्राणामस्मत्पितृपितामहप्रपितामहानाममुकाऽमुकाऽमुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणामद्यकर्तव्यमहालयाऽपरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे अनेन ताम्बूल— गन्धपुष्पाक्षतेन त्वं मया निमन्त्रितः॥ 'ॐ निमन्त्रितोऽस्मि' इति प्रतिवचनम्। पुनः पूर्ववत्—

३५. अब श्राद्धकर्ताले नित्य कर्म सकेर पवित्र धारण गरी आसनमा बसी पहिले 'ॐ नमोस्त्वनन्ताय०' पठेर बत्ती बाल्नु र पूजा गरिलिनु। अनि आचमन र प्राणायाम गरेर प्रथम विश्वेदेव ब्राह्मणलाई निमन्त्रण गर्दा आफ्नु बायाँ हातले ब्राह्मणको घुँडा छोएर आफ्नु दाहिने घुँडा मारी दाहिने हातले पान—सुपारी, जनै लिएर संकल्प गर्नु। यसमा पितृ—पितामह—प्रपितामह तथा मातामह, प्रमातामह र वृद्धप्रमातामहलाई भिन्नाभिन्नै संकल्प गरे उत्तम हुनेछ। मूलमा पनि भिन्नाभिन्नै छ॥

‘ॐ अद्येत्यादि अमुकगोत्राणामस्मन्मातामह—प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहानाममुकाऽमुकाऽमुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणामद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे अनेन ताम्बूल—गन्धपुष्पाक्षतेन त्वं मया निमन्त्रितः॥ ‘ॐ निमन्त्रितोऽस्मि’ प्रतिवचनम्॥^{३६}

ॐ अक्रोधनैः शौचपरैः सततं ब्रह्मवादिभिः ।
भवितव्यं भवद्भिश्च मया च श्राद्धकारिणा ॥
सर्वायासविनिर्मुक्तैः कामक्रोधविवर्जितैः ।
भवितव्यं भवद्भिर्नोऽद्यतने श्राद्धकर्मणि ॥

‘ॐ भवितव्यम्’ इति प्रतिवचनम् ।

ततः सव्येन विश्वेदेवब्राह्मणयोश्चरणान् प्रक्षालयेत्—

ॐ नमोऽस्त्वनन्ताय सहस्रमूर्तये, सहस्रपादाक्षिशिरोरुबाहवे ।
सहस्रनाम्ने पुरुषाय शाश्वते, सहस्रकोटीयुगधारिणे नमः ॥

३६. पितृब्राह्मणको निमन्त्रणमा पनि क्रम उही हो, तर अपसव्य भएर दक्षिणतर्फ फर्की बायाँ घुँडा मोरेर बायाँ हातले ब्राह्मणको घुँडा छोएर संकल्प गर्नु, तर दुवै संकल्प मूल—अनुसार अलग—अलग गर्नुपर्दछ॥

ॐ नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च ।

जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमो नमः ॥

पाद्यपात्रं वामहरते कृत्वा— ॐ शन्नोदेवीरभिष्टयऽआपोभवन्तुपीतये । शंख्यारभिस्रवन्तु नः ।
कुशादिकमादाय— ॐ अद्याऽमुकगोत्राणामस्मत्पितृ—पितामह—प्रपितामहानाममुकाऽमुकाऽमुकशर्मणां—
सपत्नीकानां वसुरुद्राऽऽदित्यस्वरूपाणामद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे श्राद्धसम्बन्धिनो
विश्वेदेवाः पुरुरवोमाद्रवो नामानः एष पादार्घ्यो वः स्वाहा ॥ पुनः पूर्ववत् कृत्वा कुशादिकमादाय—
'ॐ अद्याऽमुकगोत्राणामस्मन्मातामह—प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहानाममुकाऽमुकाऽमुकशर्मणां
सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणामद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे श्राद्धसम्बन्धिनो
विश्वेदेवाः पुरुरवो माद्रवो नामानः एष पादार्घ्यो वः स्वाहा ॥^{३७}

३७. अब 'ॐ अक्रोधनै०' मन्त्र पढेर 'भवितव्यम्' भन्नू । अनि सव्य भएर विश्वेदेवको पाउ
पाखालू— 'ॐ नमोऽस्त्वनन्ताय०' तथा 'ॐ नमो ब्रह्मण्य०' मन्त्र पढी दुनो हातमा उठाउनू र 'ॐ
शन्नोदेवी०' मन्त्र पढेर कुश लिई संकल्प गर्दा दुवै ब्राह्मणको अलग—अलग गर्नू ॥

ततोऽपसव्येन पितृब्राह्मणयोश्चरणान् प्रक्षालयेत्—

ॐ नमोऽस्त्वनन्ताय सहस्रमूर्तये, सहस्रपादाक्षिशिरोरुबाहवे ।
सहस्रनाम्ने पुरुषाय शाश्वते, सहस्रकोटी—युगधारिणे नमः ॥
यत्फलं कपिलादाने कार्तिक्यां ज्येष्ठपुष्करे ।
तत्फलं पाण्डवश्रेष्ठ ! विप्राणां पादशौचने ॥

पाद्यपात्रं वामहस्ते कृत्वा— ॐ शन्नोदेवीरभिष्टयऽआपो भवन्तु पीतये। शंध्योरभिस्रवन्तु नः॥ मोटकमादाय— ‘ॐ अद्याऽमुकगोत्राः, अस्मत्पितृपितामहप्रपितामहाः, अमुकाऽमुकाऽमुकशर्माणः सपत्नीकाः वसुरुद्रादित्यस्वरूपाः अद्यकर्तव्यमहालयाऽपरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे एष पादार्घ्यस्त्रेधा विभज्य युष्मभ्यं स्वधा॥ पुनः पूर्ववत् कृत्वा मोटकमादाय— ॐ अद्याऽमुकगोत्राः, अस्मन्माता—महप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः अमुकाऽमुकाऽमुकशर्माणः सपत्नीकाः वसुरुद्रादित्यस्वरूपाः, अद्यकर्तव्य—महालयाऽपरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे एष पादार्घ्यस्त्रेधा विभज्य युष्मभ्यं स्वधा॥’^{३८}

३८. अनि अपसव्य भएर पितृ—ब्राह्मणको पाउ धुन दुनामा जलादि राख्नू र ‘ॐ नमोऽस्त्वनन्ताय०’ ‘यत्फलं कपिला०’ र ‘यावद्घनध्वनि०’ इत्यादि मन्त्रहरू पढी दुनो बायाँ हातमा लिएर ‘ॐ शन्नोदेवी०’ मन्त्र पढ्दै जल छर्किदिनू। अनि मोटक लिएर मूल—अनुसार दुई संकल्प गर्नुपर्दछ॥

ततः सव्येनाऽऽचम्य गृहं प्रवेशयेत्। 'ॐ आगता यूयम्' 'ॐ सुस्वागता वयम्।' 'ॐ इदमासनमास्यताम्' 'ॐ आसे'—इति प्रतिवचनम्। ॐ भूभुर्वः स्वः विश्वेदेवब्राह्मणौ पूर्वाभिमुखौ उपवेशयेत्। ततोऽपसव्येन— 'ॐ आगता यूयम्' 'ॐ सुस्वागता वयम्' 'ॐ इदमासनमास्यताम्' 'ॐ आसे'— इति प्रतिवचनम्। ॐ भूभुर्वः स्वः पितृब्राह्मणौ उदङ्मुखौ उपवेशयेत्। सर्वत्र प्रश्नेषु पंक्तिमूर्धन्यं पृच्छेत् ॥

देवकर्मपात्रम् सव्येन — 'ॐ कर्मपात्रमहं करिष्ये' 'ॐ कुरुष्व' इति अनुज्ञातः सन्, देवकर्मपात्रं कुर्यात्— 'ॐ ऋदेवादेवहेडनन्देवासश्चकृमाव्वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्व ऽहसः॥ यदि दिवा यदि नक्तमेना ँ सिच कृमाव्वयम्। वायुर्मातस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्व ऽहसः॥ यदि जाग्रदुदिस्वप्नमेना ँ सिचकृमाव्वयम्। सूर्ध्वोमातस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्व ऽहसः॥

पवित्रं क्षिपेत्— पवित्रेस्थो वैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसवऽऽत्पुनाम्यच्छिद्रेण सूर्ध्वस्य रश्मिभिः। तस्य ते पवित्रपते पवित्रपूतस्य यत्कामः पुने तच्छक्रेयम्॥ जलम्— शन्नोदेवी रभिष्टयऽआपो— भवन्तु पीतये। शंखोरभिस्रवन्तु नः॥ चन्दनम्— गन्धद्वारां दुराधर्षा नित्यपुष्टां करीषिणीम्। ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम्॥ यवान्—अवोसि अवयास्मद्द्वेषो अवयारातीः॥ पुष्पम्—

श्रीश्चते लक्ष्मीश्चपत्कन्यावहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यातम्। इष्णान्निषाणामुम्मऽइषाण सर्वलोकम्मऽइषाण ॥^{३९}

पितृकर्मपात्रम् अपसव्येन— 'ॐ कर्मपात्रमहं करिष्ये।' 'ॐ कुरुष्व' इति अनुज्ञातः सन्—
 षट्देवादेवहेडनन्देवासश्चकृमाव्वयम्। अग्निर्मातस्मादेनसोविश्वान्मुञ्चत्व ४ हसः। यदि दिवा यदि
 नक्तमेना ५ सिचकृमाव्वयम्। व्वायुर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्व ४ हसः। यदि जाग्रद्वयदि
 स्वमेना ५ सि च कृमाव्वयम्। सूव्योमातस्मादेनसोविश्वान्मुञ्चत्व ४ हसः॥ पवित्रं क्षिपेत्—पवित्रेस्थो
 वैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसवऽउत्पुनाम्यछिद्रेण सूव्यस्य रश्मिभिः। तस्य ते पवित्रपते पवित्रपूतस्य
 यत्कामः पुनेतच्छकेयम्॥ जलम्—शन्नोदेवीरभीष्टयऽआपोभवन्तुपीतये। शंख्योरभिस्रवन्तु नः॥
 चन्दनम्—गन्धद्वारां दुराधर्षा नित्यपुष्टां करीषिणीम्। ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम्॥

३९. अनि सव्य भएर आचमन गरी विश्वेदेव ब्राह्मणसित प्रश्नोत्तर गरी पूर्वतिर फर्काएर बसाल्नु। अनि
 अपसव्य भएर पितृ—ब्राह्मणसित पनि प्रश्नोत्तर गरी आफूतिर फर्काएर बसाल्नु। अनि सव्य भएर
 विश्वेदेवतिर प्रश्न गरी कर्मपात्र बनाउनु। त्यसका सबै मन्त्रहरू मूल—अनुसार पढ्दै जल, पवित्र तथा चन्दन,
 फूल र जौ हाल्नु॥

तिलान्—तिलोसिसोमदैवत्यो गोसवोदेवनिर्मितः। प्रत्नमद्भिः पृक्तः स्वधयापितृन्लोकान् पृणति नः
स्वाहा॥ पुष्पम्—श्रीश्चते लक्ष्मीक्षपत्वन्यावहोरात्रेपार्श्वेनक्षत्राणिरूपमश्विनौ व्यात्तम्।
इष्णान्निषाणामुम्मऽइषाण सर्वलोकम्मऽइषाण॥ ततः सव्येन कुशत्रयसहितं कर्मपात्रोदकमादाय —

ॐ अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थाङ्गतोऽपि वा ।

यः स्मरेत् पुण्डरीकाक्षं स बाह्याऽभ्यन्तरः शुचिः ॥

ॐ पुण्डरीकाक्षः पुनातु॥ श्राद्धदेशे द्रव्याण्यात्मानं पाकं च सिञ्चेत्॥

पार्वणश्राद्धसंकल्पः—तत्कुशादिकमादाय—अद्येत्यादि अमुकगोत्राणामस्मत्पितृ—पितामह—
प्रपितामहानाममुकाऽमुकाऽमुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां तथा
अमुकगोत्राणामस्मन्मातामह—प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहानाममुकाऽमुकाऽमुकशर्मणां सपत्नीकानां
वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां पुरुरवोमाद्रवो नाम्नां विश्वेदेवपूर्वकाणामद्यकर्तव्यमहालया—
ऽपरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धमेभिर्द्रव्यैरहं करिष्ये॥^{४०}

४०. अब अपसव्य भएर पितृ—ब्राह्मणसित प्रश्न गरी कर्मपात्र बनाउनु। त्यसमा जल, चन्दन,
अक्षता, तिल, पवित्र, फूल—कुश हाल्नुपर्दछ। त्यसपछि सव्य भएर देव—कर्मपात्रको कुश लिएर आफूलाई
र सामग्री समेत सबैतिर— 'ॐ अपवित्रः०' भनेर जल छर्किई त्यही कुशले संकल्प गरिलिनु॥

ततः —

ॐ देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च । नमः स्वाहायै स्वधायै नित्यमेव ननो नमः ॥ त्रिः ।

ॐ सप्तव्याधा दशार्णेषु मृगाः कालञ्जरे गिरौ । चक्रवाकाः सरद्वीपे हंसाः सरसि मानसे ॥

तेऽपि जाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगाः । प्रस्थिता दीर्घमध्वानं यूयं किमवसीदथ ॥

ये विप्रमुख्याः कुरुजाङ्गलेषु, जातास्तथा दासकुले मृगाश्च ।

कालञ्जरे सप्त च चक्रवाका, ये मानसे ते वयमत्र सिद्धाः ॥

पञ्चक्रोशं गयाक्षेत्रं क्रोशमेकं गयाशिरः । यत्र यत्र स्मरेद् विद्वान् पितृणां दत्तमक्षयम् ॥

श्राद्धभूमौ गयां ध्यात्वा तथा देवं गदाधरम् । उभाभ्यां च नमस्कृत्य ततः श्राद्धं समारभेत् ॥

गयागयो गयादित्यो गायत्री च गदाधरः । गया गयासुरश्चैव षड् गया मुक्तिदायकाः ॥

ईशानविष्णुकमलासनकार्तिकेय, वह्नित्रयार्करजनीशगणेश्वराणाम् ।

क्रौञ्चामरेन्द्रकलशोद्भवकश्यपानां, पादान् नमामि सततं पितृमुक्तिहेतोः ॥

ॐ गयायै नमः । ॐ गदाधराय नमः ॥^{४१}

४१. अनि 'ॐ देवताभ्यः०' तीनपल्ट पढ़नू र ॐ सप्तव्याधा० देखि ॐ गदाधराय नमः सप्प पुरोहितले वा स्वयं कर्ताले पढे पनि हुन्छ ।

दिग्बन्धनम्— अपसव्येन तिलसहितमोटकमादाय तिलान् पूर्वादिक्रमेण वक्ष्यमाणमन्त्रैर्विकिरेत् । ॐ अग्निष्वात्ताः पितृगणाः प्राचीं रक्षन्तु मे दिशम् । अपहताऽअसुरा रक्षां॑ सि व्वेदिषदः । ॐ तथा बर्हिषदः पान्तु याम्यां, ये पितरः स्थिताः अपहताऽअसुरा रक्षां॑ सि व्वेदिषदः । ॐ प्रतीचीमाज्यपास्तद्वत् । अपहताऽअसुरा रक्षां॑ सि व्वेदिषदः ॥ ॐ उदीचीमपि सोमपाः, अपहताऽअसुरा रक्षां॑ सि व्वेदिषदः ॥

ॐ उद्ध्वतस्त्वयमा रक्षेत् कव्यवाडनलोऽप्यधः । रक्षोभूतपिशाचेभ्यस्तथैवाऽसुरदोषतः ॥

सर्वतश्चाऽधिपस्तेषां यमो रक्षां करोतु मे

निहन्मि सर्वं यदमेध्यवद्भवेद्, हताश्च सर्वेऽसुरदानवा मया ।

रक्षांसि यक्षाः सपिशाचगुह्यका, हता मया यातुधानाश्च सर्वे ॥

मोटकं सपुष्पं वामकट्यां धारयेत् । तिलसहितकुशखण्डत्रयं गृहीत्वा—

ॐ प्रयान्तु दूरतः सर्वे दैत्येया दानवास्तथा । सर्वविघ्नोपशान्त्यर्थं क्षिपामि च कुशान् तिलान् ॥

दक्षिणस्यां क्षिपेत्।^{४२}

ततः—सव्येन—

ॐ नमो नमस्ते गोविन्द पुराण—पुरुषोत्तम । इदं श्राद्धं हृषीकेश रक्षतात् सर्वतो दिशः ॥

आसनम्। सव्येनैव कुशमादाय—अद्याऽमुकगोत्राणामस्मत्पितृ—पितामह—प्रपितामह—
नाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां श्राद्धसम्बन्धिनां विश्वेषां
देवानां पुरुरवोमाद्रवोनाम्नामिदं कौशमासनं वः स्वाहा। पुनः कुशमादाय, ॐ अद्याऽमुक—
गोत्राणामस्मन्मातामह—प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां
वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां श्राद्धसम्बन्धिनां विश्वेषां देवानां पुरुरवो माद्रवो नाम्नामिदं कौशमासनं

४२. अब दिग्बन्धनमा तिल सहित मोटक लिएर पूर्वादिक्रमले मन्त्र अनुसार तिल छर्कनू ॐ ऊर्ध्व—
तस्त्वर्यमा० ले मास्तिर तथा भूमिमा पनि छर्केर मोटक र फूल बायाँ कम्मरमा घुसारी 'ॐ निहन्मि सर्वम्०'
मन्त्र पढनुपर्दछ। जनि तीन दुक्रा कुश तिलमा चोभेर दक्षिणतिर फालिदिनू र ॐ प्रयान्तु दूरतः० यो मन्त्र
पढिलिनू।

वः स्वाहा॥ देवब्राह्मणाय कुशरूपमासनं दद्यात्।^{४३}

ततोऽपसव्यं कृत्वा मोटकमादाय। — ॐ अद्याऽमुकगोत्राणामस्मत्पितृ—पितामह—
प्रपितामहानाममुकामुकामुकशर्मणाम् सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणामद्यकर्तव्य—
महालयाऽपरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे इदं मोटकरूपमासनं त्रेधा विभज्य युष्मभ्यं स्वधा।
पुनर्मोटकमादाय, ॐ अद्यामुकगोत्राणामस्मन्मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहानाममुकामुका—
मुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणामद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे
इदं मोटकरूपमासनं त्रेधा विभज्य युष्मभ्यं स्वधा।^{४४}

४३. अनि सव्य भएर ॐ नमो नमस्ते० पढी नमस्कार गर्नू। अनि सव्यले नै विश्वेदेवको आसन
पितृ—पितामह—प्रपितामाह र मातामह—प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहलाई भिन्नाभिन्नै दिनुपर्दछ। संकल्प मूल
अनुसार गर्नू।

४४. अब अपसव्य भएर पितृ—ब्राह्मणलाई पनि माथिकै अनुसार मोटकको आसन दिनुपर्दछ।

ततः सव्येन, अञ्जलिं बद्ध्वा विश्वेदेवानावाहयेत् — ॐ अद्यामुकगोत्राणा—
मस्मत्पितृ—पितामह—प्रपितामहानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां—वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां
तथा अमुकगोत्राणामस्मन्मातामह—प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहानाममुकामुकामुकशर्मणां
सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणामद्य कर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे
श्राद्धसम्बन्धिनो विश्वान् देवान् पुरुरवो माद्रवो नाम्नः आवाहयिष्ये। 'ॐ आवाहय'
प्रतिवचनम्। ॐ विश्वेदेवासऽआगतशृणुतामऽइमं हवम्। एदं बर्हिर्निषीदत॥ आवाह्य।
ॐ यवोसि यवयास्मद्वेषो यवयारातीः॥ श्राद्धदेशे यवान् विकीर्य। ॐ विश्वेदेवाः
शृणुतेमं हवम्मेयेऽअन्तरिक्षे यऽउपद्यविष्ठ। येऽअग्निजिह्वाऽउत वा यजत्राऽआसद्यास्मिन्
बर्हिषिमादयध्वम्॥

ॐ आगच्छन्तु महाभागा विश्वेदेवा महाबलाः। ये अत्र विहिताः श्राद्धे सावधाना भवन्तु ते।^{१५}

४५. अब सव्ये भएर हात जोरी आवाहनको संकल्प पढ़नूर ॐ विश्वेदेवासऽआगत० र 'ॐ यवोसि०'
यी दुई मन्त्र र ॐ आगच्छन्तु० पनि पढिलिनुपर्दछ।

ततोऽपसव्येनाञ्जलिं बध्वा पितृनावहयेत्— ॐ अद्यामुकगोत्रानस्मत्पितृ-
 पितामह—प्रपितामहान्— अमुकामुकामुकशर्मणः सपत्नीकान् वसुरुद्रादित्यस्वरूपान् तथा
 अमुकगोत्रान् अस्मन्मातामह— प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहान् अमुकामुकामुकशर्मणः सपत्नीकान्
 वसुरुद्रादित्यस्वरूपान् अद्य कर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे आवाहयिष्ये।
 'ॐ आवाहय'—प्रतिवचनम्। ॐ उशान्तस्त्वानिधिमह्युशान्तः समिधीमहि। उशान्तु—
 शतऽआवहपितृन् हविषेऽअत्तवे। आवाह्य, ॐ अपहताऽअसुरा रक्षां० सि व्वेदिषदः।
 श्राद्धदेशे तिलान् विकीर्य। ॐ आयन्तु नः पितरः सोम्यासोऽग्निष्वात्ताः पथिभिर्देवयानैः।
 अस्मिन् यज्ञे स्वधया मदन्तोधिब्रुवन्तु ते वन्त्वस्मान्।^{४६}

हस्तार्घपात्रम्—सव्येन विश्वेदेवब्राह्मणौ पृच्छेत्। ॐ हस्तार्घपात्रमहं करिष्ये।
 ॐ कुरुष्व—अनुज्ञातः सन् पुटकद्वयमग्रे कृत्वा, ॐ पवित्रेस्थो वैष्णव्यौ सवितुर्व्वः प्रसवऽउत्पु—

४६. अब अपसव्य भएर हात जोरी पितृको आवाहन गर्नुपर्दछ। अनि ॐ उशान्तस्त्वा० मन्त्र पढेर
 श्राद्धस्थानमा तिल छर्कनू र ॐ आयन्तु नः० मन्त्र पढिलिन्।

नाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः॥ पूर्वाग्रं पवित्रद्वयं पुटकद्वये धारयेत्। जलम्—
ॐ शन्नोदेवीरभीष्टयऽआपो भवन्तु पीतये। शंयोरभिस्रवन्तु नः॥ यवान्—यवोसि
यवयास्मद्द्वेषोयवसारातीः। पुष्पम्—श्रीश्चते लक्ष्मीश्चपत्न्यावहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि
रूपमश्विनौ व्यात्तम्। इष्णान्निषाणामुम्मऽइषाण सर्वलोकम्मऽइषाण॥ गन्धम् —

ॐ गन्धद्वारां दुराधर्षाम् नित्यपुष्टां करीषिणीम्। ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥

गन्धं क्षिपेत्। ॐ हस्तार्धपात्रं संपन्नम्—देवब्राह्मणं पृच्छेत्। ॐ सुसंपन्नम्—तेनोक्ते,
'ॐ हस्तार्धपात्रमुत्थापयामि' 'ॐ उत्थापयस्व' वचनानन्तरम्; हस्तार्धपात्रं वामहस्ते कृत्वा
'ॐ नमो नारायणाय' पुष्पसहितं पूर्वाग्रं पवित्रं विप्रकरे धृत्वा, अधोमुखेन दक्षिणकरेण
वामकरस्थपुटकमुखं पिधाय 'ॐ या दिव्याऽआपः पयसासम्बभूवुर्याऽअन्तरिक्षाऽउतपार्थवीर्याः।
हिरण्यवर्णा यज्ञियास्तानऽआपः शिवासं स्योना सुहवा भवन्तु। अर्धपात्रस्थजलमभिमन्त्र्य
कुशयवजलान्यादाय, ॐ अद्यामुकगोत्राणामस्मत्पितृ—पितामह-प्रपितामहानाममुकामुकामुकशर्मणां

सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणामद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे
 श्राद्धसम्बन्धिनो विश्वदेवाः पुरुरवो माद्रवो नामानः एषः हस्तार्घो वः स्वाहा । देव—
 ब्राह्मणकरे अर्घं दद्यात् । 'अर्घे पुनः प्रत्यर्घमस्तु' पुटकस्थ—किञ्चिज्जलं विप्रकरे
 दत्त्वा पवित्रसहितं तदर्घपात्रं भूमौ धृत्वा अपरार्घपात्रं वामहस्ते कृत्वा, सर्वं पूर्ववदेव
 विधाय यवजलकुशानादाय— ॐ अद्यामुकगोत्राणामस्मन्मातामह—प्रमातामह—वृद्धप्रमाता—
 महानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणामद्यकर्तव्य—
 महालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे श्राद्धसम्बन्धिनो विश्वदेवाः पुरुरवो माद्रवो नामानः
 एष हस्तार्घो वः स्वाहा । देवब्राह्मणकरे अर्घं दद्यात् । 'अर्घे पुनः प्रत्यर्घमस्तु' पूर्ववत्तदर्घपात्रमपि
 भूमौ धृत्वा । ततः अर्घपात्रद्वयस्थजलेन— ॐ तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् । पश्येम
 शरदः शतञ्जीवेम शरदः शतः शृणुयाम शरदः शतम्प्रब्रवाम शरदः शतमदीनाः स्याम
 शरदः शतम्भूयश्च शरदः शतात् ॥ चक्षुःस्पर्शः । तदनन्तरं पवित्रसहिते देवार्घपात्रे—

‘ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्थानमसि’ वाक्येन स्वस्वविश्वेदेव दक्षिणपार्श्वे उत्ताने स्थापयेत्।^{४७}

ततोऽपसव्येन ‘हस्तार्घपात्राण्यहं करिष्ये’ पितृब्राह्मणं पृच्छेत्। ‘ॐ कुरुष्व’ अनुज्ञातः सन् पित्रादिमाताहाद्यर्घपात्रार्थं स्वाग्रमेकमेकं पुटकं संस्थाप्य तयोः पुटकयोर्दक्षिणे द्वौ द्वौ पुटकौ निधाय तेषु पुटकेषु षट्सु— ॐ पवित्रेस्थो वैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसवऽउत्पुना— म्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः। उत्तराग्राणि पवित्राणि धारयेत्। ॐ शन्नोदेवीरभीष्टयऽआपो भवन्तु पीतये। शंय्योरभिस्रवन्तु नः॥ जलं क्षिपेत्।

४७. अब सव्य भएर विश्वेदेव ब्राह्मणलाई हस्तार्घ गर्ने प्रश्नोत्तर गर्नु र विश्वेदेवको अगाडि दुइटा दुना राखी त्यसमा मूलको मन्त्र अनुसार पवित्र, जल, जौ, फूल र चन्दन राख्नु। अनि ब्राह्मणसित प्रश्नोत्तर गरी अर्घपात्र बायाँ हातमा लिनु र ‘ॐ नमो नारायणाय’ भनी फूल पवित्र ब्राह्मणमा राखिदिनु। अनि दाहिने हातले बायाँ हातको दुना छोप्दा ‘ॐ या दिव्या०’ मन्त्र पढी कुश र जौ जल लिई संकल्प गर्नु। यही क्रमले अर्को संकल्प पनि गर्नुपर्दछ। अनि दुवै दुनाको जलले आँखा स्पर्श गर्नु र ॐ विश्वेभ्यो० पढेर दुना ब्राह्मणको दाहिनेतिर उत्तानै राखिदिनु।

ॐ गन्धद्वारां दुराधर्षा नित्यपुष्टां करीषिणीम् । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥
 चन्दनं क्षिपेत् । ॐ तिलोऽसिसोमदैवत्यो गोसखो देवनिर्मितः । प्रत्नमद्भिः पृक्तः
 स्वधया पितृल्लोकान्पृणाहि नः स्वाहा—तिलान् क्षिपेत् । ॐ श्रीश्चते लक्ष्मीश्चपत्कन्यावहोरात्रे
 पार्श्वे नक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यात्तम् । इष्णान्निषाणा मुम्मऽइषाण सर्वलोकम्मऽइषाण ॥
 पुष्पाणि क्षिपेत् ॥ — ‘ॐ हस्तार्घपात्राणि संपन्नानि’ पितृब्राह्मणं पृच्छेत् । ‘ॐ अस्तार्घपात्राणि
 सुसंपन्नानि’ तेनोक्ते ‘ॐ हस्तार्घपात्रमुत्थापयामि’ ‘ॐ उत्थापयस्व’ वचनानन्तरम् प्रथमपित्रर्घपात्रं
 वामहस्ते कृत्वा, ‘ॐ नमो नारायणाय’ सपुष्पं पवित्रं पितृतीर्थेन विप्रकरे धृत्वा
 वामकरस्थहस्तार्घपात्रमुत्तान—दक्षिणकरेण पिधाय— ॐ या दिव्याऽआपः पयसा
 सम्बभूवुर्याऽअन्तरिक्षाऽउतपार्थवीर्याः । हिरण्यवर्णा यज्ञियास्तान्ऽआपः शिवाः स
 ंस्योनासुहवा भवन्तु । अर्घपात्रस्थजलमभिमन्त्र्य तिलजलमोटकमादाय— ॐ अद्याऽमुकगो—
 त्राऽस्मत्पितरमुकशर्मन् सपत्नीक वसुस्वरूपाऽद्यकर्तव्यमहालयाऽपरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे
 एष हस्तार्घस्ते स्वधा ॥ ब्राह्मणकरे दद्यात् । ‘ॐ अर्घे पुनः प्रत्यर्घमस्तु’ पुटकस्थं

किञ्चिज्जलं विप्रकरे दद्यात्। पुष्पपवित्रसहितं तदर्घपात्रं भूमौ धृत्वा एवं यथाक्रमेण पितामहादिभ्यः पञ्चभ्यो दद्यात्।^{४८}

ततः प्रपितामहार्घपात्रस्थजलादिकं पितामहार्घपात्रे कृत्वा तत्सर्वं पित्रर्घपात्रे कृत्वा पित्रर्घपात्रमुत्तानं पितामहार्घपात्रोपरि धृत्वा तदुभयपात्रमुत्तानं प्रपितामहार्घपात्रोपरि धृत्वा एवं मातामहार्घपात्राणि अपि कृत्वा सव्येन तत्रस्थजलेन— ॐ तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत्। पश्येम शरदः शतज्जीवेम शरदः शतःशृणुयाम शरदः शतम्प्रब्रवाम

४८. अब अपसव्य भएर हस्तार्घ पात्र गर्ने प्रश्नोत्तर गरी दुवै ब्राह्मणको अगाडि आफूतिरबाट तीन—तीन दुना राख्नू र त्यसमा मूल अनुसार मन्त्र पढ्दै पवित्र, जल, चन्दन, तिल र फूल राखी ब्राह्मणलाई सोधेर पहिलो पितृको अर्घपात्र बायाँ हातना लिनु र 'ॐ नमो नारायणाय' पढी दुनाको फूल पवित्र पितृतीर्थले ब्राह्मणमा राख्नू अनि बायाँ हातको अर्घपात्रलाई उत्तानो दाहिने हातले ढाक्नु र ॐ या दिव्या० मन्त्र पढ्नु। अनि मोटक र जल लिएर संकल्प गर्नु, अनि ब्राह्मणमा राखेको फूल पवित्र फेरि दुनामै राखी त्यो दुना भूमिमा राखेर अर्को दुना लिई पहिले—जस्तै सबै कार्य गरेर संकल्प गर्नु। यसै गरी सबैलाई भिन्न—भिन्न गर्नुपर्दछ।

शरदः शतमदीनाः स्याम शरदः शतम्भूयश्च शरदः शतात् ॥ चक्षुःस्पर्शः कार्यः । ततोऽपसव्येन एकत्रकृतं पित्रर्घपात्रं गृहीत्वा पितृद्विजस्याऽऽसनवामभागे— 'ॐ पितृभ्यः स्थानमसि' न्युब्जं कुर्यात्, तदुपरि कुशत्रयं दद्यात् । एवमेकत्रकृतं मातामहाघर्घपात्रं गृहीत्वा मातामहद्विजस्या—ऽऽसनवामभागे 'मातामहेभ्यः स्थानमसीति' न्युब्जं कुर्यात् ॥^{४९} तदुपरि कुशत्रयं दद्यात् ।

ततः सव्येन— 'ॐ अर्चयिष्ये' देवब्राह्मणौ ब्रूयात् । 'ॐ अर्चय' तेनोक्ते गन्धपुष्पाऽक्षतताम्बूलयज्ञोपवीतवस्त्रादिभिः समभ्यर्च्य धूपदीपौ च कारयित्वा, कुशादिकमादाय— ॐ अद्याऽमुकगोत्राणामस्मत्पितृ—पितामह—प्रपितामहानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणामद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे श्राद्धसम्बन्धिनो विश्वेदेवाः

४९. अब प्रपितामहको अर्घपात्रको फूल पवित्र पितामहको पात्रमा खन्याउनू र त्यो सबै पितृको पात्रमा खन्याउनू । अनि पालैसित दुना खप्टेर सव्य भई दुनाको जलले ॐ तच्चक्षु० पढेर बूढी र साहिली दायाँ आँलाले आँखामा स्पर्श गरी अपसव्य भएर 'पितृभ्यः स्थानमसि' भनी ब्राह्मणको बायाँ भागमा घोष्टाइदिनू । त्यसै गरी मातामहको पनि बायाँ घोष्टाउनुपर्दछ । अनि तीन दुक्रा कुश दुमामाथि राखिदिनू ।

पुरूरवो माद्रवो नामानः, एतान्यर्चनानि, अत्र गन्धपुष्पाक्षतधूपदीप—नैवेद्यताम्बूलयज्ञोप—
वीतवासांसि वःस्वाहा ॥ उत्सृजेत्। पुनःकुशादिकमादाय— ॐ अद्याऽमुकगोत्राणा—
मस्मन्मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्य—
स्वरूपाणामद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे श्राद्धसम्बन्धिनो विश्वेदेवाः पुरूरवो
माद्रवो नामानः, एतान्यर्चनानि अत्र गन्धपुष्पाक्षतधूपदीपनैवेद्यताम्बूलयज्ञोपवीतवासांसि
वः स्वाहा ॥ उत्सृजेत्।^{१०}

ततोऽपसव्येन, 'ॐ अर्चयिष्ये' पितृब्राह्मणौ पृच्छेत्। 'अर्चय' तेनोक्ते गन्धादिभिरभ्यर्च्य
मोटकादिकमादाय— ॐ अद्याऽमुकगोत्रा अस्मत्पितृ—पितामह प्रपितामहा अमुकामुकामुकशर्मणः
सपत्नीका वसुरुद्रादित्यस्वरूपा अद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे,

५०. अब सव्य भएर पूजाको प्रश्नोत्तर गरी चन्दन, अक्षता, फूल, जनै, वस्त्र र धूप—दीप नैवेद्य चढाई
कुश जल लिएर संकल्प गर्नु। त्यही क्रमले अर्को पनि संकल्प गर्नुपर्दछ।

एतान्यर्चनानि, अत्र गन्धपुष्पा—क्षतधूपदीपनैवेद्यताम्बूलयज्ञोपवीतवासांसि त्रैधा विभज्य युष्मभ्यं स्वधा। पुनर्मोटकमादाय— ॐ अद्याऽमुकगोत्रा अस्मन्मातामह—प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहा अमुकामुकामुकशर्माणः सपत्नीका वसुरुद्रादित्यस्वरूपा अद्य कर्तव्य—महालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे एतान्यर्चनानि, अत्र गन्धपुष्पाक्षतधूपदीपनैवेद्य—ताम्बूलयज्ञोपवीतवासांसि त्रैधा विभज्य युष्मभ्यं स्वधा।^{५१}

सव्येन विश्वेदेवब्राह्मणहस्तयोः 'ॐ अर्चनविधेः सर्वं परिपूर्णमस्तु' जलं दद्यात्, 'ॐ अस्तु'—प्रतिवचनम्। अपसव्येन पितृब्राह्मणहस्तयोः 'ॐ अर्चनविधेः सर्वं परिपूर्णमस्तु' जलं दद्यात्, 'ॐ अस्तु' प्रतिवचनम्। सव्येन—

ॐ यथा चक्रायुधो विष्णुस्त्रैलोक्यं परिरक्षति। एवं मण्डलभस्मेतत् सर्वभूतानि रक्षतु ॥

५१. अनि अपसव्य भएर पितृ—ब्राह्मणसित पूजाको प्रश्न गरी चन्दन, अक्षता, तिल, जल, धूप—दीप, नैवेद्य, जनै, सुपारी, पान सबै वस्तु चढाई मूल अनुसार संकल्प पढ्दै जानू। यसै गरी दुवै संकल्प भिन्न—भिन्न पढ्नुपर्दछ।

देवब्राह्मणयोः भोजनस्थाने चतुर्दिक्षासनसहितं चतुष्कोणमण्डलं कुर्यात्। अपसव्येन पूर्वोक्तमन्त्रेण पितृब्राह्मणयोर्भोजनस्थाने चतुर्दिक्षासनसहितं चतुष्कोणमण्डलं कुर्यात्।^{१२}

अपसव्येनैवाऽग्नौकरणम्। दक्षिणाभिमुखः प्राचीनावीती पातितवामजानुः पुटकादौ सघृतमन्नं कृत्वा 'ॐ अग्नौकरणमहं करिष्ये' पितृब्राह्मणं पृच्छेत्, 'ॐ कुरुष्व' अनुज्ञातः सन् पितृब्राह्मणकरे जलपात्रे वा जुहुयात्। ॐ अग्नये कव्यवाहनाय स्वाहा, इदमग्नये कव्यवाहनाय। ॐ सोमाय पितृमते स्वाहा, इदं सोमाय पितृमते। आहुतिद्वयं जुहुयात्। हुतशेषान्नं सव्येन विश्वेदेवब्राह्मणपात्रोपरि क्षिपेत्, अपसव्येन पितृब्राह्मणपात्रेषु क्षिपेत्। ततोऽपसव्येनैव तिलघृतमधुजलयुतमोटकादिसहितमन्नमादाय दक्षिणाभिमुखो भूत्वा 'ॐ इदमन्नं सजलमेतद्भूस्वामिपितृभ्यो नमः' उत्सृजेत्।^{१३}

५२. अब सव्य भएर विश्वेदेव ब्राह्मणमा 'ॐ अर्चन०' पढेर अलिकति जल चढाउनु। अनि अव्यसव्य भएर पितृ-ब्राह्मणमा पनि 'ॐ अर्चन०' भनेर जल चढाउनु, अनि सव्य भएर 'ॐ यथाचक्रायुधो०' पढेर विश्वेदेव ब्राह्मणको भोजनस्थानमा चारपाटे मण्डल बनाउनु। अनि अपसव्य भएर पितृ ब्राह्मणको भोजन-स्थानमा पनि चारपाटे मण्डल बनाउनु।

५३. अपसव्यले नै अग्नौकरण गर्नका लागि दक्षिणतिर फर्की बायाँ घुँडा मोरेर बायाँ हातमा एउटा कुश राखेर त्यसमाथि घिउ र अक्षता राख्नु र भूमिमा दूना राखेर त्यसमा जल हाली पितृब्राह्मणलाई

अन्नसङ्कल्पः। सव्येन तत्र विश्वेदेवान् ध्यायन् सोपस्करं यवजलयुतमन्नमुपनीय मधुनाऽभिघार्य, ऋजुहस्ताभ्यामन्नपात्रमालभ्य, 'ॐ पृथिवी ते पात्रम् द्यौरपिधानं ब्राह्मणस्य मुखेऽमृतेऽमृतं जुहोमि स्वाहा। ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम्। समूढमस्यपाङ्गं सुरे स्वाहा॥ कृष्णकव्यमिदं रक्षमदीयमिति च पठित्वा विप्रदक्षिणाङ्गुष्ठं गृहीत्वा— ॐ इदमन्नम्—अन्ने, ॐ इमा आपः—जले, ॐ इदमाज्यम्—घृते, ॐ इदं हविः—पुनरन्ने, ॐ एतान्युपकरणानि, क्रमेणान्नजलघितेषु विप्रदक्षिणाङ्गुष्ठं निवेश्य, — ॐ यवोसि यवयास्मदद्वेषो यवयारातीः॥ यवानन्नोपरि विकीर्य कुश — यवजलान्यादाय वामहस्ताङ्गुल्यङ्गुष्ठैः क्रमेणाऽन्नमपश्च स्पृष्ट्वा—ॐ अद्याऽमुकगोत्राणामस्मत्पितृ — पितामह— प्रपितामहानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां श्राद्धसम्बन्धिभ्यो

सोधेर दूनाको जलमा 'ॐ अग्नये०' र 'ॐ सोमाय०' दुइ मन्त्र पढी दुइ आहुति दिनू। हातमा रहेको शेष सव्य भएर विश्वेदेवमा अलिकति र अपसव्य भएर पितृब्राह्मणमा अलिकति चढाइदिनू।

अब अपसव्यले नै तिल—घृत—मधु—जल सहित दुनामा विकर लिएर 'इदमन्नं०' पढेर भूस्वामीलाई सिधा (अन्न) संकल्प गरिदिनू।

विश्वेभ्यो देवेभ्यः पुरुरवो माद्रवो नामभ्यः अद्यकर्तव्य-महालयापरपक्षान्तर्गत-
 पार्वणश्राद्धे, इदमन्नं सजलं सोपस्करं परिविष्टं परिवेक्ष्यमाणमक्षय्यतृप्तिहेतोर्वः स्वाहा।
 कुशादिकमुत्सृजेत्॥ पुनःसर्वं पूर्ववत् विधाय कुशादिकमादाय, ॐ अद्याऽमुकगोत्राणा-
 मस्मन्मातामहप्रमातामह-वृद्धप्रमातामहानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्य-
 स्वरूपाणां-श्राद्धसम्बन्धिभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यः पुरुरवो माद्रवो नामभ्यः, अद्यकर्तव्य-
 महालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे, इदमन्नं सजलं सोपस्करं परिविष्टं परिवेक्ष्यमाण-
 मक्षय्यतृप्तिहेतोर्वः स्वाहा। कुशादिकमुत्सृजेत्।^{१४}

ततोऽपसव्येन, सोपस्करं तिलजलयुतमन्नमुपनीय मधुनाऽभिघार्य, अधोमुखाभ्यां

५४. अब अन्नसंकल्पको लागि सव्य भएर विश्वेदेवतिर सिधा राखी जौ जल सहित घिउ मह छर्केर
 'ॐ पृथिवी ते०' देखि 'स्वाहा' सम्म र इदं विष्णु० पनि पढ्नुपर्दछ। त्यसपछि ब्राह्मणको दाहिने अंगुष्ठ
 छोएको भावना गरी ॐ इदमन्नम् आदिको प्रश्नोत्तर गर्नु। अनि ॐ यवोसि० पढ्दै अन्नपात्रको चारैतिर जौ
 छरिदिनु। अनि जौ-कुश लिएर संकल्प गरिदिनु। त्यसपछि अर्को संकल्प पनि पढ्नुपर्दछ।

श्राद्धीयानस्य संकल्पो भूमावेव प्रदीयते। हस्तेषु दीयमानं तु पितृणां नोपतिष्ठते॥

व्यस्ताभ्यां पाणिभ्यामन्नपात्रमालभ्य, ॐ पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्राह्मणस्य मुखेऽमृतेऽमृतं जुहोमि स्वाहा। विप्रदक्षिणाङ्गुष्ठं गृहीत्वा 'ॐ इदमन्नम्, ॐ इमा आपः, ॐ इदमाज्यम्, ॐ इदं हविः, पुनरन्ने, ॐ एतान्युपकरणानि क्रमेणाऽन्नजलघृतादिषु विप्रदक्षिणाङ्गुष्ठं निवेश्य, 'ॐ अपहताऽअसुरा रक्षाः' सि व्वेदिषदः। तिलान् विकीर्य मोटकादीन्यादाय वामहस्ताङ्गुष्ठाङ्गुलिभिः क्रमेणाऽन्नमपश्च स्पृष्ट्वा— ॐ अद्यामुक— गोत्रायाऽमस्मत्पित्रेऽमुकशर्मणे सपत्नीकाय वसुस्वरूपाय, अद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गत— पार्वणश्राद्धे इदमन्नं सजलं सोपस्करं परिविष्टं परिवेक्ष्यमाणमक्षय्यतृप्तिहेतोस्ते स्वधा। पितृब्राह्मणसमीपे भूमौ मोटकादिकमुत्सृजेत्। एवं पितामहादिभ्यः पञ्चभ्यो दद्यात्।^{५५}

५५. अपसव्य भएर सिधामा तिल—जल—मह छर्की अधोमुख पारी हातले सिधा स्पर्श गरे 'ॐ पृथिवी ते०' मन्त्र पढी ब्राह्मणको दाहिने अंगुष्ठ छोएको भावना गरी ॐ इदमन्नम्० देखि प्रश्नोत्तर गर्नु र बायाँ हातको कान्छी र बूढी औँलाले अन्नपात्र स्पर्श गरी मोटक लिएर संकल्प गर्नु। अनि अर्को संकल्प गरेर ब्राह्मणमा मोटक राखिदिनु। यही क्रमले पितामहादि सबैलाई दिनुपर्दछ।

ततः सव्येन देवब्राह्मणकरयोः, 'ॐ भवन्तौ प्राश. ।म्' अपोशानं दद्यात्। अपसव्येन पितृब्राह्मणकरेषु, 'ॐ भवन्तः प्राशयन्तु', अपोशानं दत्त्वा। सव्येन श्राद्धकर्ता कुशोपरि विशन्— 'ॐ मधुव्वाताऽऋतायते मधुक्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः॥ मधुनक्तमुतोषसोमधुमत्पार्थिवः रजः मधुद्यौरस्तु नः पिता॥ मधुमान्नोवनस्पतिर्मधुमाँर॥ ।ऽअस्तु सूर्यः। माध्वीर्गावो भवन्तु नः। ॐ मधु मधु मधु।

ॐ अन्नहीनं क्रियाहीनं विधिहीनं च यद्भवेत् । तत्सर्वमच्छिद्रमस्तु भास्करस्य प्रसादतः ॥

ॐ नमस्तुभ्यं विरूपाक्ष नमस्तेऽनेकचक्षुषे । नमः पिनाकहस्ताय वज्रहस्ताय वै नमः ॥^{५६}

'यथासुखं जुषध्वम्'—वचनानन्तरं ते ब्राह्मणा मौनिनो भूत्वा भुञ्जीरन् संज्ञया च

^{५६}. सव्य भएर विश्वेदेवमा ॐ भवन्तौ० पढेर जल चढाउनु। अनि अपसव्य भएर पितृ—ब्राह्मणमा 'ॐ भवन्तः०' भनेर जल चढाउनु। अनि सव्य भएर श्राद्धकर्ताले एक दुक्रा कुश आसन—मनि राख्नु। अनि ॐ मधुव्वाता० का तीन मन्त्र पढेर तीनपल्ट मधु ३ भन्नु। त्यसपछि ॐ अन्नहीनं० र ॐ नमस्तुभ्यं० दुई मन्त्र पढ्नु।

भक्ष्यं प्रार्थयेयुः। ततः सप्रणवव्याहृतिकां गायत्रीं जपित्वा मधुव्वाताऽऋतायते
मधु क्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः। मधुनक्तमुतोषसोमधुमत्पार्थिवः रजः।
मधुघ्नौरस्तु नः पिता॥ मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँ२॥ अस्तु सूर्यः माध्वीर्गावो भवन्तु
नः। अत्रैव पितृसूक्तं च पठेत्।^{५७}

ब्राह्मणानां यत्र यत्रेच्छोपलभ्यते तत्तत् प्रयच्छन् वन्दं मन्दं भोजयेत्।^{५८}

विकिरासनम्—पितामहान्नपात्रसन्निधौ नैर्ऋत्यदिशि आस्तृतदक्षिणाग्रकुशत्रयायां भूमौ,
अपसव्येन मोटकदिकमादाय विकिरासनं दद्यात्।^{५९}

५७. तदेव १६ षोडश, अग्नयेकव्यवाहनाय षट् ६, कृणुष्वपाज इति पञ्च ५, सुरावन्तमित्यादि अपां
फेनेन्तम् ३९, सहस्रशीर्षां ० षोडशः १६, नमस्ते ० इति षट्षष्टिः ६६, आशुः शिशानः ० द्वादशः १२, इति
पितृसूक्तस्य मन्त्रान् पुस्तकान्ते द्रष्टव्यम्।

५८. अब ब्राह्मणलाई सुखपूर्वक मौन रहेर भोजन गर्नुहोस् भन्नू अनि प्रणव सहित गायत्री जप्त् र ॐ
अधुव्वाता ० तीन मन्त्र पढ्नु। यसै मौकामा पितृसूक्त र रामगीता पाठ गर्नु वा गराउनुपर्दछ। अनि ब्राह्मणलाई
बिस्तार—बिस्तार भोजन गर्नुहोस् भन्नू।

५९. अब पितामहको नगीच नैर्ऋत्यतिर भूमिमा तीन दुक्रा कुश राखेर अपसव्य भई मोटक लिएर ॐ

असंस्कृतप्रमीतानां त्यागिनां कुलयोषिताम् । उच्छिष्टभागधेयानां दर्भेषु विकिरासनम् ॥
मोटकरूपमासनमास्तृतकुशोपरि उत्सृजेत् । सतिलघृतमन्नमादाय जलेनाऽऽप्लाव्य
मोटकादिकं चादाय—

अग्निदग्धाश्च ये जीवा येऽप्यदग्धाः कुले मम । भूमौ दत्तेन तृप्यन्तु तृप्ता यान्तु परां गतिम् ॥
आस्तृतकुशोपरि अन्नं विकिरेत् । ततः कुशान् परित्यज्य, हस्तौ पादौ प्रक्षाल्य,
सव्येन द्विराचम्य (६) गायत्रीं जपित्वा, 'ॐ मधुव्वाता ऽऋतायते मधुक्षरन्ति सिन्धवः ।
माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः । मधुनक्तमुतोषसोमधुमत्पार्थिवः रजः । मधुघ्नौरस्तु नः पिता ॥
मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँऽ ॥ अस्तु सूर्यः, माध्वीर्गावो भवन्तु नः ॥'

ततो ब्राह्मणान् तृप्तान् ज्ञात्वा 'ॐ जलगण्डूषमिदं ते' उभाभ्यां विश्वेदेवब्राह्मणाभ्यां
प्रत्येकाय प्रत्यपोशानं दद्यात् । सव्येनैवाऽञ्जलिं बध्वा विश्वेदेवब्राह्मणौ प्रति प्रश्नः,

असंस्कृत० मन्त्र पढ़दै कुशमाथि मोटकको आसन दिनू । विकर दुनामा लिई घिउ मह रजल तिल हाली मोटक
लिएर उठाउनू र ॐ अग्नि० मन्त्र पढेर आसनमाथि घोटाइदिनू । औंठी त्यहीं त्यागेर हात—पाउ पखाली, सव्य
भएर दुइपल्ट (६) आचमन गरी ॐ मधुव्वाता तीन मन्त्र पढ़नू ।

ॐ तृप्ताः स्थ ? ॐ तृप्ताः स्मः प्रतिवचनम्। 'ॐ शेषमन्नं किं क्रियताम् ?' 'ॐ इष्टैः सह भुज्यताम्' प्रतिवचनम्। 'ॐ पिण्डदानमहं करिष्ये', 'ॐ कुरुष्व' अनुज्ञातः सन्।

अपसव्येन — 'ॐ जलगण्डूषमिदं ते' पितृब्राह्मणाभ्यां प्रत्येकं प्रत्यपोशानं दद्यात्। अपसव्येनैव पितृब्राह्मणौ प्रति प्रश्नः। 'ॐ तृप्ताः स्थ ?' 'ॐ तृप्ताः स्मः' प्रतिवचनम्। 'ॐ शेषमन्नं किं क्रियताम्?' 'ॐ इष्टैः सह भुज्यताम्' प्रतिवचनम्। 'ॐ पिण्डदानमहं करिष्ये' 'ॐ कुरुष्व' इत्यनुज्ञातः सन्^{६०} —

पिण्डदानम्—हस्तैकपरिमितां चतुरस्रां चतुरङ्गुलोच्छ्रितां सैकतादिकां दक्षिणप्लवां पिण्डिकां निर्माय। पिण्डिकामध्ये वामेन पाणिना दर्भपिञ्जुलीं गृहीत्वा, दक्षिणहस्ते कृत्वा सव्योपगृहीतदक्षिणपाणिना 'ॐ अपहताऽअसुरा रक्षाः^{६१} सि व्वेदिषदः।' दक्षिणाग्रां रेखाद्वयं कृत्वा दर्भपिञ्जुलीमुत्तरस्यां क्षिपेत्। तदुपरि, 'ॐ ये रूपाणि प्रतिमुञ्चमानाऽअसुराः

६०. अब ब्राह्मण अघाए ठानेर जल दिनू र ॐ तृप्ता स्थ भनेर मूल अनुसार प्रश्नोत्तर गर्नू अनि अपसव्य भएर ब्राह्मणलाई जल दिनू र तृप्ताः स्थ ? आदि प्रश्नोत्तर मूल अनुसार पढिलिनू।

सन्तः स्वधया चरन्ति। परापुरो निपुरो ये भरन्त्यग्निष्ठाँल्लोकान् प्रणुदात्यस्मात्॥
अङ्गारं भ्रामयित्वा, तदङ्गारं दक्षिणस्यां क्षिपेत्। ततो जलेन— ॐ शन्नोदेवीरभीष्टयऽआपो
भवन्तु पीतये। शय्योरभिस्रवन्तु नः॥ पिण्डिकासेचनम्। तदनु छिन्नमूलकुशान्
दक्षिणाग्रान् पिण्डिकायामास्तीर्य^{६९} सव्येन।

ॐ देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च । नमः स्वाहायै स्वधायै नित्यमेव नमो नमः॥ त्रिः।

अपसव्यं विधाय एकं पुटकं वामहस्ते कृत्वा मोटकादिकमादाय, ॐ
अद्यामुकगोत्राऽस्मत्पितरमुकशर्मन् सपत्नीकवसुस्वरूपाद्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे
पिण्डस्थानेऽत्राऽवनेजनं निक्ष्व ते स्वधा॥ छिन्नमूलकुशोपरि अवनेजनं दद्यात्।

६९. अब पिण्डदानको लागि एक हात चाक्लो र चार अंगुल अग्लो दक्षिणतिर भिरालो परेको वेदी
बनाउनु। अनि वेदीमा 'ॐ अपहताऽअसुरा०' मन्त्र पढेर दक्षिणाग्र पारी दुइ रेखा तान्नु र कुशचाहिं आफूतिर
राख्नु। अनि ॐ ये रूपाणि० मन्त्र पढेर आगोको फिलुङ्गो वेदीमा घुमाउनु र दक्षिणतिर खसालिदिनु। अनि
वेदीमा ॐ शन्नोदेवी० मन्त्र पढेर जल छर्किदिनु। अनि पिण्डिकामा कुश बिछाउनु।

एवं पितामहादिभ्यः पञ्चभ्यो दद्यात्। ^{६२ सन्त्रों पृष्ठको तलका पितृहरूलाई पनि अघनेजन दिनु र तल पाँचों हारको पितामहादि पाँचको बाद पिण्ड पनि दिनुपर्छ ।।}

ततः पिण्डान् निर्माय मोटकादीनि प्रथमपिण्डं चाऽऽदाय वामहस्ते पुटकादिस्थजलमादाय—
ॐ अद्यामुकगोत्राऽस्मत्पितरमुकशर्मन् सपत्नीक वसुस्वरूपाऽद्यकर्तव्यमहालया—
परक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे, एष पिण्डोऽमृतस्वरूपोऽक्षय्यतृप्तिहेतोस्ते स्वधा। अघनेजनोपरि
पिण्डं दद्यात्। एवं पितामहादिभ्यः पञ्चभ्योऽघनेजनोपरि पिण्डं दद्यात्। ततः
आस्तृतकुशमूलेन 'लेपभागभुजस्तृप्यन्तु' करं प्रोक्ष्य। सव्यं कृत्वा द्विराचम्य(६) हरिं
स्मरेत्। ततः सव्येनैव पुष्पादीन्यादाय पित्रादीनुद्दिश्य, ॐ अत्र पितरो मादयध्वं
यथाभागमावृषायध्वम् । सव्यपाश्वेन, उत्तराभिमुखो भूत्वा श्वासं नियम्य भास्करमूर्तीन्

६२. अब सव्य भएर तीनपल्ट ॐ देवताभ्यः० मन्त्र पढ्नु। अनि अपसव्य भएर मोटक लिई मूल अनुसार संकल्प पढेर अघि बिछाएको कुशमाथि मोटक राखिदिनु। यही क्रमले पितामहादि सबैलाई आसन दिनु।

पित्रादीनुद्दिश्य अपसव्यं कृत्वा दक्षिणाऽवर्तेन दक्षिणाभिमुखो भूत्वा 'ॐ अमीमदन्तपितरोयथाभागमावृषायिषत।' पुष्पादि पिण्डेषु क्षिपेत्।^{६३}

ततः प्रत्यवनेजनपात्रं वामहस्ते कृत्वा मोटकादिकमादाय, ॐ अद्यामुकगोत्राऽस्म—
त्पितरमुकशर्मन् सपत्नीक वसुस्वरूपाऽद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे, इदं
पिण्डप्रत्यवनेजनं ते स्वधा। पितृपिण्डे प्रत्यवनेजनं दद्यात्। एवं पितामहादि—पञ्चपिण्डेषु
प्रत्यवनेजनं दद्यात्। ततो नीवीं विस्रंस्य, सव्यं कृत्वा, आचम्य हरिं स्मरेत्। अपसव्यं
कृत्वा वामेन पाणिना धृतं सूत्रं दक्षिणेनाऽऽदाय, 'ॐ नमो वः पितरो रसाय नमो वः

६३. अब पिण्ड बनाएर पहिलो पिण्ड मोटक जल लिई मूल अनुसार संकल्प पढेर आसनमा राखिदिनू।
यही क्रमले सबै पितृहरूलाई पिण्ड दिनुपर्दछ। अनि वेदीमा बिछाएको कुशले ॐ लेपभाग० पढेर हात
पुछिलिनू। अनि सव्य भएर दुइपल्ट आचमन गरी हरिस्मरण गर्नू। अनि सव्यले नै पितृहरूको ध्यान गरी ॐ
अत्र पितरो० पढी श्वास रोकेर भास्कररूपी पितृको ध्यान गरेर अपसव्य भई दक्षिणतिर फर्केर ॐ अमीमदन्त
मन्त्र पढेर फूल अक्षता पिण्डमा चढाइदिनू।

पितरः शोषाय नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः स्वधायै नमो वः पितरो घोराय नमो वः पितरो मन्यवे नमो वः पितरः पितरो नमो वो गृहान्नः पितरो दत्तसतो वः पितरो देष्मै तद्वः पितरो व्यासः ॥ प्रत्येकं पिण्डोपरि सूत्रं दद्यात्। ततः क्रमेण प्रत्येकं पिण्डान् गन्धादिभिः सम्पूज्य धूपदीपौ च कारयेत्। मोटकादिकमादाय— 'ॐ अद्यामुकगोत्राः अस्मत्पितृ—पितामह—प्रपितामहाः अमुकामुकामुकशर्माणः सपत्नीकाः वसुरुद्रादित्यस्वरूपाः अद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे एतानि पिण्डार्चनानि, अत्र सूत्रगन्धपुष्पाक्षत धूपदीपैक्षवादिनैवेद्यानि त्रेधा विभज्य युष्मभ्यं स्वधा ॥ पित्रादिभ्यो गन्धादिकमृत्सृजेत्।^{६४}

पुनरपि मोटकादिकमादाय—ॐ अद्यामुकगोत्राः, अस्मन्मातामह—प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहाः, अमुकामुकामुकशर्माणः सपत्नीकाः, वसुरुद्रादित्यस्वरूपाः, अद्यकर्तव्य—

६४. अब प्रत्यवनेजनको लागि मोटक—जल लिएर संकल्प गरी प्रत्येक पिण्डमा चढाउनु। यही क्रमले सबै पिण्डमा अवनेजन दिनुपर्दछ। अनि कम्मरमा घुसारेको खसालिदिनु। सब्य भएर आचमन गरी हरिको स्मरण गर्नु। अनि अपसव्य भएर सूत्र वा काँचो धागो प्रत्येक पिण्डमा ॐ नमो वः यो मन्त्र पढ्दै चढाउनुपर्दछ। अनि प्रत्येक पिण्डको पूजामा चन्दन, अक्षता, वस्त्र, जनै, सुपारी, पान, धूप—दीप नैवेद्य—चढाउनु अनि संकल्प गरेर पिण्डमा मोटक चढाउनु। यो क्रम सबै पिण्डमा गर्नुपर्दछ र संकल्प पनि भिन्न—भिन्न गर्नुपर्दछ।

महालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे एतानि पिण्डार्चनानि, अत्र सूत्रगन्धपुष्पाऽक्षत—
धूपदीपैक्षवादिनैवेद्यानि त्रेधा विभज्य युष्मभ्यं स्वधा॥ इति मातामहादिभ्यो गन्धादिक—
मुत्सृजेत्॥ ततः सव्येन विश्वेदेवब्राह्मणकरयोः 'ॐ शिवा आपः सन्तु— जलम्, ॐ
सौमनस्यमस्तु— पुष्पम्, ॐ अक्षतं चारिष्टमस्तु—तण्डुलान्' प्रत्येकं दद्यात्। अपसव्येन
पितृब्राह्मणकरयोः 'ॐ शिवा आपः सन्तु' जलम्, ॐ सौमनस्यमस्तु—पुष्पम्, ॐ अक्षतं
चारिष्टमस्तु— तण्डुलान् प्रत्येकं दद्यात्। सव्येनाऽज्जलिं बध्वा पूर्वाभिमुखो भूत्वा—

ॐ अपां मध्ये स्थिता देवाः सर्वमप्सु प्रतिष्ठितम्। ब्राह्मणस्य करे न्यस्ताः शिवा आपो भवन्तु मे ॥

लक्ष्मीर्वसति पुण्ये लक्ष्मीर्वसति पुष्करे। लक्ष्मीर्वसति गोष्ठेषु सौमनस्यं ददातु मे ॥

अक्षतं चाऽस्तु मे पुण्यं शान्तिः पुष्टिर्धृतिस्तथा। यद्यच्छ्रेयस्करं लोके तत्तदस्तु सदा मम ॥

ततः कर्मपात्रोदकं कुशैर्गृहीत्वा प्रतिमन्त्रं स्वशिरस्यभिषिञ्चेत्— 'ॐ अस्मत्कुले
दीर्घमायुरस्तु, ॐ शान्तिरस्तु, ॐ पुष्टिरस्तु, ॐ वृद्धिरस्तु, ॐ यच्छ्रेयस्तदस्तु, ॐ
यत् पापं तत् प्रतिहतमस्तु' इति भूमौ। ॐ द्विपदेभ्यश्चतुष्पदेभ्यः शान्तिर्भवतु।^{६५}

६५. अब सव्य भएर विश्वेदेव ब्राह्मणको हातमा ॐ शिवा० देखि ॐ अक्षतं चारिष्टमस्तु० सम्म पढदै
दिनुपर्दछ। अनि अपसव्य भएर पितृब्राह्मणातिर पनि त्यही क्रमले गर्नुपर्दछ। अनि सव्य भएर पूर्व फर्किई

ततोऽपसव्येन पिण्डशेषानं पिण्डसमीपे विकिरेत् । वामहस्ते पुटकादिस्थजलं गृहीत्वा मोटकादिकमादाय— 'ॐ अद्याऽमुकगोत्रस्याऽस्मत्पितुरमुकशर्मणः सपत्नीकस्य वसुस्वरूपस्य, अद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे दत्तैतदन्नपानादिकमक्षय्यमस्तु,' पितृपिण्डोपरि अक्षय्योदकं दद्यात् । एवं पितामहादिपञ्चपिण्डेभ्यो दद्यात् । ततः सव्येन कृताञ्जलिर्दक्षिणां दिशमवलोकयन् 'ॐ अघोराः पितरः सन्तु' पिण्डोपरि पूर्वाग्रां जलधारां दद्यात् । सव्येनैव प्राङ्मुखोऽञ्जलिं बद्ध्वा आशिषः प्रार्थयेत्—

ॐ गोत्रन्नो वर्धताम्, ॐ वर्धताम्—प्रतिवचनम् । ॐ दातारो नोऽभिवर्धन्ताम्, ॐ वर्धन्ताम् । ॐ वेदाः सन्ततिरेव च, ॐ सन्तु । ॐ श्रद्धा च नो मा व्यगमत्, ॐ मागात् । ॐ बहुदेयं च नोऽस्तु, ॐ अस्तु । ॐ अन्नं च नो बहु भवेत्, ॐ भवतु । ॐ अतिथींश्च

अञ्जलि जोरी 'ॐ अपां मध्ये० 'देखि सदा मम' सम्म पढ़नू । अनि कर्मपात्रको कुश लिएर आफ्नू शिरमा / अभिषेक गर्दै जानू । मन्त्र मूल अनुसार ॐ अस्मत्कुले० देखि यच्चेयस्तदस्तु सम्म पढ़नू र एकपल्ट भूमिमा जल छर्कदा ॐ द्विपदे० भन्नू ।

लभेमहि, ॐ लभध्वम्। ॐ याचितारश्च नः सन्तु, ॐ सन्तु। ॐ मा याचिष्म कञ्चन,
ॐ मा याचेथाः। ॐ एता आशिषः सत्याः सन्तु, ॐ सन्तु—प्रतिवचनम्। ततः
श्राद्धकर्ता ब्राह्मणहस्तेन तिलकं कुर्यात्। ॐ यं कामं कामयते सोऽस्मै कामः समृध्यताम्^{६६}

ततोऽपसव्येन सपवित्रान् कुशान् न्युब्जपात्राधःस्थितान् पिण्डोपरि निक्षिप्य, 'ॐ
स्वधां वाचयिष्ये' 'ॐ वाच्यताम्'—प्रतिवचनानन्तरं रिक्ताञ्जलिना— 'ॐ अद्यामुकगोत्रेभ्यो—
ऽस्मत्पितृ—पितामह—प्रपितामहेभ्योऽमुकामुकामुकशर्मभ्यः सपत्नीकेभ्यो वसुरुद्रादित्य—
स्वरूपेभ्यस्तथाऽमुकगोत्रेभ्योऽस्मन्मातामह—प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहेभ्योऽमुकामुकामुक—

६६. अब अपसव्य भएर पिण्ड—शेष पिण्डको नगीचै राखिदिनू। अनि मोटक र जल लिएर संकल्प
गरी अक्षय्योदक प्रत्येक पिण्डमा भिन्न—भिन्न दिनुपर्दछ। त्यसपछि सव्य भएर दक्षिणतिर हेर्दै
ॐ अघोराः० मन्त्र पढी जलधारा दिनू। अनि पूर्वतिर फर्केर अंजलि जोरी आशिषका मन्त्रहरू ॐ गोत्रन्नो
वर्धताम् देखि ॐ सन्तु सम्म प्रश्नोत्तर पढ्नुपर्दछ। अनि ॐ यं कामं० पढेर श्राद्धकर्ताले पुरोहितको हातबाट
तिलक लगाउनु।

शर्मभ्यः सपत्नीकेभ्यो वसुरुद्रादित्यस्वरूपेभ्यः अद्यकर्तव्यमहालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे स्वधोच्यताम्' 'ॐ अस्तु स्वधा' प्रतिवचनम्। ततः पयसादिसहितं पुटकं वामहस्ते कृत्वा— 'ॐ ऊर्जम्बहन्तीरमृतं घृतम्पयः कीलालं परिस्तुतम्। स्वधास्थ तर्पयत मे पितॄन्।' सपवित्रकुशोपरि दक्षिणाग्रां पयोधारां दद्यात्। ततः 'ॐ पिण्डाः सम्पन्नाः' ॐ सुसम्पन्नाः प्रतिवचनम्॥ ॐ पिण्डानुत्थापयामि 'ॐ उत्थापयस्व' अनुज्ञातः सन् नम्रीभूय सव्येन पिण्डानाघ्राय, अपसव्येनोत्थापयेत्, पिण्डाधारकुशानुल्मुकांश्च वह्नौ क्षिपेत्।^{६७}

वसन्तपूजनम्—सव्येन पिण्डिकायां शंखं चक्रं (७४) लिखेत्। ॐ शङ्खाय नमः।

६७. अब अपसव्य भएर अर्घपात्र—मुनिको फूल पवित्र पिण्डमा चढाउँदा ॐ स्वधा०मन्त्र पढ्नु। अनि रित्तो हात देखाएर संकल्प पढी ॐ अस्तु स्वधा सम्म पढ्नुपर्दछ। अनि गाईको काँचो दूधमा तिल हालेर ॐ उर्ज्जं वहन्ती० मन्त्र पढेर दक्षिणतिर धारो लगाई चढाउनु। अनि ॐ पिण्डाः सम्पन्नाः० देखि ॐ उत्थापयस्व सम्म पढेर नम्र भई सव्य भएर बास्ना लिई अपसव्य भएर उठाउनु र बिछाएको कुश आगोमा हालिदिनु।

ॐ चक्राय नमः। यवैः शङ्खचक्रपूजां विधाय, अपसव्यं कृत्वा—

ॐ गयायां पितृरूपेण स्वयमेव जनार्दनः। तं दृष्ट्वा पुण्डरीकाक्षं मुच्यते च ऋणत्रयात् ॥

पिण्डान् पिण्डिकोपरि निधाय सव्येन पूजयेत्—

ॐ वसन्ताय नमस्तुभ्यं ग्रीष्माय च नमो नमः। वर्षाभ्यश्च शरत्संज्ञं ऋतवे च नमो नमः ॥

हेमन्ताय नमस्तुभ्यं नमस्ते शिशिराय च। माससंवत्सरेभ्यश्च दिवसेभ्यो नमो नमः ॥

कर्पूरदीपं दत्त्वा, सव्येनैव विश्वेदेवार्घपात्रं सञ्चाल्य, अपसव्येन पित्रर्घपात्राण्यु-
त्तानीकरणम्।^{६८}

दक्षिणासङ्कल्पः। सव्येन कुशयवजलदक्षिणाद्रव्याण्यादाय 'ॐ अद्यामुकगोत्राणामस्मत्पितृ-

६८. अब सव्य भएर पिण्डिकामा शंख—चक्र (७४) लेख्नू र जौले शंख—चक्रको पूजा गरिदिनू।
अनि अपसव्य भएर ॐ गयायां० पढेर पिण्डलाई पिण्डिकामा राख्नू र वसन्त पूजामा वसन्ताय० देखि
दिवसेभ्यो नमो नमः सम्म पढ्नू र कपूर बालिदिनू। अनि सव्यले नै विश्वेदेव ब्राह्मणको अर्घपात्र उत्तानो
पारिदिनू।

—पितामह—प्रपितामहानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां पुरुरवो माद्रवो नाम्नामद्यकृतैतन्महालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धे श्राद्धसम्बन्धिवैश्वदेविकश्राद्धप्रतिष्ठा—सिद्ध्यर्थं दक्षिणां हिरण्यमग्निदैवतं तन्मूल्योपकल्पितं द्रव्यममुकगोत्राय, अमुकशर्मणे ब्राह्मणाय दक्षिणां तुभ्यमहं संप्रददे। ब्राह्मणकरे उत्सृजेत्।

पुनर्दक्षिणासहितकुशादिकमादाय 'ॐ अद्यामुकगोत्राणामस्मन्मातामह—प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां पुरुरवो माद्रवो नाम्नामद्यकृतैतन्महालयापरपक्षान्तर्गतपार्वणश्राद्धसम्बन्धिवैश्वदेविकश्राद्धप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं दक्षिणां हिरण्यमग्निदैवतं तन्मूल्योपकल्पितं द्रव्यममुकगोत्रायाऽमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे' ब्राह्मणकरे उत्सृजेत्।

कुशतिलजलदक्षिणाद्रव्याण्यादाय, ॐ अद्यामुकगोत्राणां मस्मत्पितृपितामहप्रपिता—महानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणामद्यकृतैतन्महालयापरपक्षान्तर्ग—तपार्वणश्राद्धप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं दक्षिणां रजतं चन्द्रदैवतं तन्मूल्योपकल्पितं द्रव्यममुक—

गोत्रायाऽमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे।

पुनःकुशतिलजलदक्षिणाद्रव्याण्यादाय,— ‘ॐ अद्यामुकगोत्राणामस्मन्मातामह—
प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां
मद्यकृतैतन्महालयापरपक्षान्तर्गतपार्वण— श्राद्धप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं दक्षिणां रजतं चन्द्रदैवतं
तन्मूल्योपकल्पितं द्रव्यममुकगोत्रायाऽमुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे’ ब्राह्मणकरे
उत्सृजेत्।

पुनः कुशतिलजलभूयसीदक्षिणाद्रव्याण्यादाय—‘ॐ अद्यामुकगोत्राणामस्मत्पितृ—पितामह—
प्रपितामहानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां तथा अमुकगोत्राणां—
मस्मन्मातामह—प्रमातामह—वृद्धप्रमातामहानाममुकामुकाऽमुकशर्मणां सपत्नीकानां
वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां विश्वेदेवपूर्वकाणां पुरुरवो माद्रवो नाम्नामद्यकृतैतन्महालयापर—
पक्षान्तर्गत पार्वणश्राद्धे न्यूनातिरिक्तपरिपूर्णार्थं यद्देयमन्नादिकं दक्षिणाद्रव्यं यथानामदैवतं

नानानामगोत्रेभ्यो नानानामशर्मभ्यो ब्राह्मणेभ्यः कन्या—कुमारेभ्यश्च यथाभागं विभज्य यथाकालेन दातुमहमुत्सृजे।^{६९}

अपसव्येन— ‘ॐ व्वाजे व्वाजे वतव्वाजिनोधनेषु व्विप्राऽअमृताऽ ऋतज्ञाः। अस्य मध्वः पिबतमादयध्वं तृप्तायातपथिभिर्देवयानैः॥’ इति पित्रादीन् विसर्जयेत्।

ततः सव्यं कृत्वा— ‘ॐ पुरुरवो माद्रवो नामानो विश्वेदेवाः प्रीयन्ताम्’ इति विश्वेदेवविसर्जनम्॥ ततः—

ॐ देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च । नमः स्वाहायै स्वधायै नित्यमेव नमो नमः॥ त्रिः।

अपसव्येन दीपाच्छादनं विधाय। सव्येन हस्तौ पादौ प्रक्षाल्याऽऽचम्य, ॐ यत्कृतं तत् सुकृतमस्तु, यन्न कृतं तद्विष्णोः प्रसादात् ब्राह्मणवचनात् सर्वं परिपूर्णमस्तु॥

६९. अब सव्य भएर कुश, जौ र जल द्रव्य लिई विश्वेदेवको दक्षिणा संकल्प गरेर दिनू। संकल्प मूलमा छ। अर्को संकल्प गरेर पितृ—ब्राह्मणलाई दक्षिणा संकल्प गरेर दिनू। अनि सबैलाई दिने दक्षिणा संकल्प पनि मूल अनुसार गरिदिनू।

ॐ प्रमादात् कुर्वतां कर्म प्रच्यवेताऽ ध्वरेषु च । स्मरणादेव तद्विष्णोः सम्पूर्णं स्यादिति श्रुतिः॥
 आयुः प्रजां धनं विद्यां स्वर्गं मोक्षं सुखानि च । प्रयच्छन्तु तथा राज्यं पितरः श्राद्धतर्पिताः ॥
 कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा, बुद्ध्यात्मना वा प्रकृतेः स्वभावात् ।
 करोमि यद्यत् सकलं परस्मै, नारायणायेति समर्पये तत् ॥
 यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या तपोयज्ञक्रियादिषु । न्यूनं सम्पूर्णातां याति सद्यो वन्दे तमच्युतम् ॥
 चतुर्भिश्च चतुर्भिश्च द्वाभ्यां पञ्चभिरेव च । हूयते च पुनर्द्वाभ्यां स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥७०॥
 ॐ अच्युताय नमः, ॐ अच्युताय नमः, ॐ अच्युताय नमः॥

॥ इति पार्वणश्राद्धविधिः॥

७०. अब अपसव्य भएर ॐ व्वाजे व्वाजे० मन्त्र पंढी पितृहरूको विसर्जन गरिदिनू। अनि सव्य भएर विश्वेदेवको विसर्जन गर्नू। अनि ॐ देवताभ्यः० तीनपल्ट पढिलिन्। अनि अपसव्य भएर बत्ती ढाकिदिनू। सव्य भएर हात—पाठ पखाली आचमन गर्नू र ॐ यत् कृतं०, ॐ प्रमादात्०, आयुः प्रजां०, ॐ कायेन वाचा०, ॐ यस्य स्मृत्या०, ॐ चतुर्भिश्च० इत्यादि मन्त्र मूल अनुसार पढिसकेर ॐ अच्युताय नमः तीनपल्ट पढिलिन्।

एकपार्वणश्राद्धविधिः

श्राद्धाऽऽरम्भेऽवसाने च पादशौचे तथाऽर्चने ।
 विकरे पिण्डदाने च षट्स्वाचमनमिष्यते ॥ —इति मनुः।
 शुचिदेशं विविक्तं तु गोमयेनोपलेययेत् ।
 श्राद्धे दीपप्रदानेन तेजस्वी जायते नरः ॥
 दीपहीने दहेच्छ्राद्धमन्धे तमसि मज्जति । —इति ब्राह्मे।
 निधाय वा दर्भबटूनासनेषु समाहितः ।
 प्रैषानुप्रैषसंयुक्तं पर्वश्राद्धं प्रकल्पयेत् ॥

अत्र त्रयः पिण्डाः। एको विश्वेदेवब्राह्मणः, एकः पितृब्राह्मणो द्वौ ब्राह्मणौ स्थापनीयौ।
 आचम्य प्राणानायम्य गोमयोपलिप्ते प्राङ्गणे दीपं याम्याऽभिमुखं प्रज्वालय, 'ॐ रक्षोऽनदीपाय
 नमः' सम्पूज्य, ॐ पवित्रेऽस्थो वैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसवऽउत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण
 सूर्यस्य रश्मिभिः॥ ब्राह्मणं पवित्रं कृत्वा सव्येन ताम्बूलादिकं विप्रहस्ते दत्त्वा पूर्वाभिमुखो
 वामहस्तेन विश्वेदेवब्राह्मणस्य दक्षिणजानु स्पृष्ट्वा स्वदक्षिणजानु च पातयित्वा